

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas

Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

**EKONOMINIO SAUGUMO SEGMENTAS NACIONALINIO
SAUGUMO STRATEGIJOJE**

Magistro darbas

Autorius

SMNNS18 stud. Vitalijus Nemiš

Vadovas

dr. Julius Žukas

Klaipėda, 2019

MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO LYDRAŠTIS

Vitalijus Nemiš

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

Ekonominio saugumo segmentas nacionalinio saugumo strategijoje

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas magistro baigiamasis darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas Klaipėdos universitete ir kitose aukštosiose mokyklose.

Vitalijus Nemiš

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė ir parašas)

Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 m. Klaipėdos universiteto studijų procese.

Vitalijus Nemiš

(magistro darbo autoriaus vardas, pavardė ir parašas)

Magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....
(data)

.....
(magistro baigiamojo darbo vadovo vardas, pavardė ir parašas)

Baigiamasis darbas įregistruotas katedroje

(data)

.....
(katedros sekretorės vardas, pavardė ir parašas)

Magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....
(data)

.....
(katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Recenzentu(-ais) skiriu

.....
(įrašyti recenzento(u) vardą, pavardę)

.....
(data)

.....
(katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

SANTRAUKA

Vitalijus Nemiš (el. paštas: v.nemis@gmail.com). **Ekonominio saugumo segmentas nacionalinio saugumo strategijoje**. Socialinių mokslų magistro darbas. Darbo vadovas: dr. Julius Žukas. Klaipėdos Universitetas, Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra, 2019 metai.

Tyrimo objektas. Ekonominis saugumas, kaip sudėtinė Lietuvos nacionalinio saugumo strategijos dalis. Šio darbo **tikslas** – identifikuoti ekonominio saugumo vietą Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje. Tam, kad būtų pasiektas užsibrėžtas tikslas, iškeliami šie **uždaviniai**:

1. Apžvelgti nacionalinio saugumo koncepcijas.
2. Pateikti ekonominio saugumo sampratą.
3. Atlikti ekonominio saugumo grėsmių bei rizikos faktorių analizę.
4. Išskirti ekonominį saugumo segmentą nacionalinio saugumo strategijoje.
5. Išsiaiškinti ekonominio saugumo problematiką ES bei transatlantinėje erdvėje.
6. Ištirti veiksnius ir sritis, turinčius tiesioginės įtakos ekonominiam saugumui, nacionalinio saugumo kontekste.

Tyrimo metodai. Siekiant atlikti išsamią analizę identifikuojant ekonominio saugumo vietą Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje, yra naudojami analitinis ir lyginamasis metodai. Analitinis metodas yra naudojamas mokslinės literatūros, publikacijų, dokumentų bei teisės aktų turinio analizei. Lyginamasis metodas yra naudojamas ieškant skirtumų ir sugretinimų, susijusių su ekonominiu saugumu Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje Vidaus saugumo departamento (VSD) ir Antrojo operatyvinių tarnybų departamento (AOTD) ataskaitose.

Darbą sudaro: įvadas, keturi skyriai su poskyriais bei išvados. Pirmame skyriuje apžvelgiami teoriniai temos analizės aspektai, nuosekliai aptariant nacionalinio saugumo sampratą, nacionalinio saugumo daugiakompleksiškumo priežastis, taip pat ekonominio saugumo ir jo užtikrinimo projekcijas. Antras skyrius skirtas ekonominio saugumo charakteristikos nacionalinio saugumo strategijoje analizei, lyginant ekonominio saugumo svarbą, keičiantis nacionalinio saugumo strategijai, be kitą ko analizuojant besikeičiančias grėsmes, pavojus ir rizikos veiksnius. Trečiame skyriuje analizuojama ekonominio saugumo problematika ES, siekiant išsiaiškinti, su kokiais iššūkiais ir problemomis, ekonominio saugumo atžvilgiu susiduria bendrija. Kalbant apie saugumą, negalima pamiršti ir NATO, todėl yra analizuojamas ir NATO mechanizmų vaidmuo, užtikrinant Euroatlantinės erdvės ekonominį saugumą. Paskutiniame, ketvirtame skyriuje, yra išskiriamos trys ekonominio saugumo rūšys, kurios yra paminėtos

Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje, jas analizuojant, tai yra: eksporto ir investicijų diversifikavimas, energetinis saugumas, kaip ekonominio saugumo veiksnys, ir transporto sistemos plėtra bei konkurencingumas.

Išvadose teigiama, kad ekonominis saugumas priklauso nuo globalių veiksnių, ir jis ne visada gali būti kontroliuojamas bendrijos ar valstybės. Taip pat išvadose minima NATO nauda stiprinant ne tik karinį, bet ir ekonominį saugumą. Ekonominio saugumo garantas yra tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas, energetinis saugumas gali būti išskiriamas, kaip svarbiausias ekonominio saugumo veiksnys. Vertinant ekonominio saugumo vietą, Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje, galima teigti, jog Lietuva nėra išimtis daugumos pasaulio valstybių atžvilgiu, ekonominis saugumas Lietuvoje, kaip ir visur, yra vienas svarbiausių segmentų nacionalinėje saugumo strategijoje.

SUMMARY

Vitalijus Nemiš (email: v.nemis@gmail.com). The Economic Security Segment, as Part of the National Security Strategy. Master of Social Sciences thesis. Supervisor: dr. Julius Žukas. Klaipėda University, Social and Humanitarian Sciences Branch, Department of Public Administration and Political Science, 2019.

The object of the research. Economic security as an integral part of Lithuanian National Security Strategy.

The purpose of this thesis is to identify the role of economic security in the Lithuanian National Security Strategy. In order to achieve it, the following tasks had been determined:

1. Review national security concepts.
2. Present the concept of economic security.
3. Carry out analysis of economic security threats and risk factors.
4. Single out the economic security segment within the National Security Strategy.
5. Identify the issues of economic security in the EU and Transatlantic spheres.
6. Investigate factors and spheres directly impacting the economic security in the overall context of national security.

Research Methods. Analytical and comparative methods are used to carry out a comprehensive analysis in order to identify the place of economic security within the Lithuanian National Security Strategy. The analytical method is used to overview and analyze the contents of scientific literature, publications, documents and legal acts. The comparative approach is used to identify differences and draw comparisons between economic security in the Lithuanian National Security Strategy, reports developed by the Department of Homeland Security and the Second Investigation Department.

Structure: introduction, four chapters with sub-chapters and conclusions. Chapter one reviews the theoretical aspects of the subject analysis, discussing in a coherent way the concept of national security, the reasons determining the complexity of national security, as well as the economic security and its projections. The second chapter is dedicated to the analysis of the economic security characteristics reflected in the National Security Strategy, comparing the importance of economic security within the context of the National Security Strategy transformation, including the analysis of evolving threats, dangers and risks. The third chapter analyzes economic security issues from the EU perspective in order to identify the economic security related challenges and threats the EU is facing. Within the overall security context, NATO cannot be underestimated. Consequently, the role of NATO mechanisms in

ensuring the economic security of the Euro-Atlantic area is analyzed. The final fourth chapter distinguishes and analyzes three types of economic security, which are covered in the Lithuanian National Security Strategy. They are as follows: export and investment diversification, energy security as a factor of economic security, development and competitiveness of the transportation system.

The conclusion states that economic security depends on global factors and cannot be continuously controlled by the community or the state. The conclusions also highlights NATO's role in strengthening not only military but also economic sphere of security. The guarantee of economic security is directly related to the attraction of foreign direct investment, while energy security can be singled out as the most important factor of economic security. Looking at the importance attached to the economic security in Lithuania's national security strategy, it can be stated that Lithuania is no exception from the majority of world countries and is perceived as one of the key segments in the national security strategy.

TURINYS

IVADAS	8
1. TEORINIAI TEMOS ANALIZĖS ASPEKTAI	11
1.1. Nacionalinio saugumo samprata	11
1.2. Nacionalinio saugumo daugiakompleksiškumo priežastys	16
1.3. Ekonominis saugumas ir jo užtikrinimo projekcijos	20
2. EKONOMINIO SAUGUMO VAIDMUO NACIONALINIAME SAUGUME	27
2.1. Ekonominio saugumo charakteristika nacionalinio saugumo strategijoje	27
2.2. Grėsmės pavojai, rizikos veiksniai	33
3. EKONOMINIO SAUGUMO PROBLEMATIKA ES BEI TRANSATLANTINĖJE ERDVĖSE	36
3.1. Ekonominio saugumo problematika ES	36
3.2. NATO mechanizmų vaidmuo užtikrinant Euroatlantinės erdvės, ekonominį saugumą	43
4. EKONOMINIO SAUGUMO UŽTIKRINIMAS LIETUVOS NACIONALINIO SAUGUMO DARBOTVARKĖJE	46
4.1. Eksporto ir investicijų diversifikavimas	46
4.2. Energetinis saugumas, kaip ekonominio saugumo veiksnys	50
4.3. Transporto sistemos plėtra ir konkurencingumas	54
IŠVADOS	58
LITERATŪRA	61

IVADAS

Temos aktualumas. Nacionalinis saugumas – aktuali ir vis dažniau nagrinėjama tema šiomis dienomis tiek viešojoje erdvėje, tiek politiniame diskurse. Nacionalinio saugumo užtikrinimas yra svarbiausias kiekvienos valstybės užsienio politikos tikslas, kuri nors kiek rūpinasi savo ateitimi ir saugumu šalies viduje, bei išorėje. Stiprinti nacionalinį saugumą ar jį užtikrinti galima tik sudarius sąlygas valstybės laisvai bei demokratinei raidai: ginant teritorinį vientisumą, konstitucinę santvarką ir pačią šalies nepriklausomybę tiek nuo išorės grėsmių ar tiesioginių intervencijų, tiek nuo grėsmių šalies viduje. Kiekvienos valstybės nacionalinio saugumo pagrindas yra tos šalies piliečių vertybių sistema. Nesant vertybėms - nebus ko saugoti ir ginti. Todėl būtent geras, teisingas ir saugus gyvenimas skatina visuomenę bręsti šalies savanoriškai gynybai ir jos puoselėjimui.

Nacionalinio saugumo užtikrinimas verčia skirti vis didesnę dėmesį ne tik įprastiniams nacionalinio saugumo segmentams, bet skatina analizuoti ir ekonominį saugumą. Ilgą laiką buvo išskiriami šie nacionalinio saugumo elementai: karinis saugumas, socialinis, ekologinis, politinis ir ekonominis saugumai. Tačiau pasauliui modernėjant, bendras nacionalinis saugumas nebeįmanomas ir be kibernetinio saugumo. Auganti įtampa netoli Lietuvos sienų, verčia suklusti visuomenę ir politikus. Saugumo užtikrinimas, kad ir koks jis būtų - individualus, nacionalinis ar tarptautinis, - yra nuolatinis žmonijos iššūkis, apie kurį kalbama daug ir ne visi jį supranta vienodai. Pastaruoju metu vykstantys ir nesibaigiantys jėgų perbalansavimo bei globalizacijos procesai verčia vis labiau panagrinėti ekonominio saugumo įtaką nacionaliniam saugumui, aiškiai apibrėžti vidines bei išorines grėsmes bei ieškoti galimybių jį stiprinti.

Po kiekvieno Rusijos išpuolio, kitos šalys taiko vis griežtesnes sankcijas, o Rusija grasina taikysianti tokias pat ir dar griežtesnes toms šalims, kurios palaikys šiuos sprendimus. Todėl Lietuva, nebūdama išimtimi, turi stiprinti savo ekonominį saugumą. Daug karo analitikų abejoja, kad Rusija galėtų imtis tiesioginės karinės agresijos prieš NATO šalis. Dažniausiai minimos ekonominės sankcijos ir kibernetinis karas. Ekonominis saugumas taikos metu darosi vis svarbesnis veiksnys nacionalinio saugumo strategijoje ir bendrame saugume. Šalies ekonominis saugumas priklauso nuo ekonominės sistemos funkcionavimo efektyvumo. Egzistuoja tiesioginė priklausomybė tarp ekonominio augimo tvarumo ir ekonominio saugumo laipsnio. Ši priklausomybė tiesiogiai gali būti pritaikyta tik vidinėms ekonominio saugumo grėsmėms, o išorinėms grėsmėms - netiesiogiai. Kaip rodo istorija, ekonomines krizes dažniausiai sukėlė išorinės grėsmės, antra vertus, nacionalinės ekonominės sistemos nesugebėjo prisitaikyti prie naujų veiklos sąlygų. Dažniausiai buvo jaučiamas išorės poveikis, kai keitėsi žaliavų

kainos arba ekonominės sistemos subjektų lūkesčiai. Ekonominis saugumas yra daugiasluoksnis, kompleksiškas, apima įvairias ekonominio gyvenimo sritis, pradedant gyventojų mokamais mokesčiais, baigiant valstybės galimybėmis skolintis pasaulinėje rinkoje.

Temos ištirtumas. Ekonominis saugumas nėra plačiai išnagrinėta tema. Ekonominio saugumo tema nagrinėta tik atskirais ekonominio saugumo segmentais. Pasigendama informacijos kompleksškumo bei prieinamumo.

Tyrimė panaudota gana nemaža šaltinių bazė: 2002 m. ir 2017 m. LR nacionalinio saugumo strategijos (jas nagrinėjant atsispindėjo ir besikeičiantis valstybės požiūris į ekonominį saugumą); LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, kuriame išdėstyti Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimo pagrindai; LR energetikos įstatymas, kuris nustato bendruosius energetikos veiklos LR tikslus; taip pat LR nutarimas „Dėl nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo“.

Nagrinėjant ES ekonominio saugumo problematiką, be teisės aktų buvo nagrinėtos ir 2019-2024 strateginės darbotvarkės, bei Europos parlamento komisijos pirmininkų kalbos, požiūris į ES ekonominį saugumą.

Ekonominio saugumo atskirus elementus savo darbuose nagrinėjo A. Kuznetsov, N. Toganova, A. Gutnik – “Evolution of approaches to economic security problems in Europe” ir H. Nesadurai – “Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal?”. Šiuose darbuose buvo nagrinėjama ekonominio saugumo auganti svarba, kuri turi įtakos bendram nacionaliniam saugumui. Energetinį saugumą, kaip ekonominio saugumo dalį, savo darbuose nagrinėjo, I. Dreyer, G. Stang – “What energy security for the EU” ir V. Comolli – “Energy Security. Europe and Global Security“. Ekonominį saugumą ES yra nagrinėjusios ir R. Azamatova, Z. Shadova, B. Shorova – „Economic security and international relations in the EU“. Taip pat I. Guruli parašė straipsnį – „The Economic Effect of NATO“, kuriame apžvelgė NATO naudą šalies ekonominiam saugumui. Apie energetinį saugumą, kuris yra ekonominio saugumo dalis, straipsnį yra parašęs J. Warwick – “NATO’s Role in Energy Security”.

Tyrimė taip pat panaudotos VSD (Vidaus saugumo departamentas), AOTD (Antrojo operatyvinių tarnybų departamentas), bei Lietuvos banko ataskaitos.

Tyrimo problema – nuoseklios ekonominio saugumo strategijos Lietuvoje nebuvimas, nacionalinių ekonominių išteklių stokos kontekste.

Tyrimo objektas – ekonominis saugumas, kaip sudėtinė Lietuvos nacionalinio saugumo strategijos dalis.

Tyrimo tikslas – identifikuoti ekonominio saugumo vietą Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti nacionalinio saugumo koncepcijas.
2. Pateikti ekonominio saugumo sampratą.
3. Atlikti ekonominio saugumo grėsmių bei rizikos faktorių analizę.
4. Išskirti ekonominį saugumo segmentą nacionalinio saugumo strategijoje.
5. Išsiaiškinti ekonominio saugumo problematiką ES bei transatlantinėje erdvėje.
6. Ištirti veiksnius ir sritis, turinčias tiesioginės įtakos ekonominiam saugumui,

nacionalinio saugumo kontekste.

Ginamieji teiginiai:

1. Europinėje bei transatlantinėje erdvėje ekonominis saugumas nėra prioritetas saugumo strategijos segmentas.

2. Nacionalinė saugumo strategija nėra pajėgi viena išspręsti visus ekonominio saugumo uždavinius.

Tyrimo metodai – tyrime pasitelkti aprašomasis, analizės, bei lyginamasis metodai.

1. TEORINIAI TEMOS ANALIZĖS ASPEKTAI

1.1. Nacionalinio saugumo samprata

Nacionalinio saugumo sąvoka yra vartojama moksliniu, politiniu ir visuomeniniu požiūriais, todėl dažnai jos interpretacija skiriasi. Visuomeniniu požiūriu ši sąvoka suprantama kaip šalies nepriklausomybės išsaugojimas ir jos gynyba nuo grėsmių, kylančių iš užsienio. Politiniu požiūriu nacionalinis saugumas traktuojamas kaip valstybės nepriklausomybės, jos teritorinio vientisumo ir konstitucinės santvarkos apsauga ir jos gynyba nuo įvairių grėsmių, kylančių tiek iš išorės, tiek ir šalies viduje. Moksliniu požiūriu egzistuoja labai didelė šios sąvokos apibrėžimų įvairovė.¹

Vienas žymiausių mokslininkų, nagrinėjęs nacionalinį saugumą, plačiaja prasme yra B. Buzan, net ir jis teigia, kad „pati saugumo sąvokos prigimtis neleidžia suformuluoti tikslaus jos apibrėžimo“.² Nors žemiau pateiktos citatos leidžia suprasti, kad saugumo sampratą buvo bandoma apibrėžti ir ne kartą. Laikui bėgant nacionalinio saugumo sąvokos supratimas keitėsi, priklausomai, nuo esamos saugumo aplinkos, tuo laiku.

I. Bellany nuomone „saugumas yra sąlyginė laisvė nuo karo kartu su sąlyginai dideliu įsitikinimu, kad pralaimėjimas nebus pasekmė jokio karo, jeigu toks kiltų“.³

P. Hartland – Thunberg teigimu „nacionalinis saugumas yra valstybės galimybė sėkmingai siekti savo nacionalinių interesų, tokių, kokius ji juos įsivaizduoja bet kurioje pasaulio vietoje“.⁴

M. H. H. Louzv pabrėžia, kad „nacionalinis saugumas apima tradicinę gynybos politiką, taip pat nekarinius valstybės veiksmus, užtikrinančius visą jos pajėgumą išlikti kaip politinį vienetą tam, kad galėtų siekti savo vidinių ir išorinių tikslų“.⁵

Kanados nacionalinio gynybos koledžo dėstomoje medžiagoje teigiama: „Nacionalinis saugumas yra žmonėms priimtino gyvenimo būdo išsaugojimas ir suderinimas su kitų reikmėmis ir teisėtais siekimais, jis apima laisvę nuo karinio užpuolimo ar prievartos, laisvę nuo tarptautinio sunaikinimo ir laisvę nuo politinių, ekonominių ir gyvenimo kokybei esminių socialinių vertybių sunaikinimo“.⁶

¹ Petrauskaitė A., Markelienė R., Gedminienė R. – „Šalies saugumas ir gynyba“, Vilnius 2016, p. 13

² Buzan B. – „Žmonės, valstybės ir baimė“, Vilnius Eugrimas 1997, p. 49

³ Bellany I. - „Towards a theory of International security“, Political Studies 1981, p. 102

⁴ Hartland P. – Thunberg - „National economic security: interdependence and vulnerability“, John F. Kennedy Institute 1982 p. 50

⁵ Louw M. H. H. – “National Security”, University of Pretoria, 1978 p. 3

⁶ Course documents, national Defence College of Canada, Kingston 1989.

Nacionalinis saugumas apima valstybės ir visuomenės saugumo sampratą, tai yra valstybės kaip objekto suverenumas, nepriklausymas nuo kieno nors kito valios, žodžio ir veiksmų laisvė.

Viena seniausių saugumo koncepcijų įprastai vadinama realizmu. Jos užuomazgas jau galima atrasti senovės Kinijos mąstytojo Sun Tzu tekstuose, mąstytojo požiūris į karo strategiją yra gana platus, jis atsižvelgia į moralinę vyriausybės ir jos lyderių įtaką sprendžiant, karo klausimus.⁷ Renesanso epochos realizmo etalonu galima vadinti N. Machiavelli veikalą „Valdovas“, o formaliai realizmo pradininku laikytinas T. Hobbes, parašęs darbą „Leviathanas“, kuriame teigia, jog natūrali pasaulio būseną yra iki valstybinė „visų kova prieš visus“ - pasaulinė anarchija.

Realizmo teorija, beje, nurodanti tik išorinių grėsmių įtakojamą saugumą, grindžiama šiomis svarbiausiomis prielaidomis: valstybė yra svarbiausias tarptautinių santykių ir tuo pačiu saugumo politikos veikėjas, taip pat valstybė išoriniam pasauliui yra integruotas vienetas ir kad valstybė yra racionalus veikėjas. Pasak realistų, prioritetų, susijusių su tarptautiniais santykiais, hierarchijoje nacionalinis saugumas yra aukščiausioje vietoje. Nacionalinį saugumą garantuoja galia, o tarptautinė politika yra kova dėl galios, vykstanti daugiau ar mažiau anarchiškoje aplinkoje. Realizmo teorijoje išskiriama valstybės vidaus tvarka, tuo tarpu aukščiau valstybių nėra nieko, kas priverstų jas laikytis tam tikros tvarkos principų, todėl galia įgauna ypatingą reikšmę. K. Waltz teigia, kad „valstybės siekia visų pirma - išlikimo, o jį garantavus, konkurentabilumo iki įmanomo didžiausio dominavimo“.⁸

Liberal-idealizmo pradininku galima laikyti I. Kant. Jis savo veikale „Į amžinąją taiką“, išplėtojo teoriją, kuria teigiama, kad saugumą gali užtikrinti gerai veikianti teisinė sistema. Reikia sukurti tokias taisykles, kurių visuotinai norėtų laikytis visi. Jei pilietinėje visuomenėje nekyla prieštaravimų tarp individų, saugumo lygis tik auga. Liberal-idealizmo šalininkai, skirtingai nuo realistų, teigia, kad pasaulinė anarchija nėra natūralus pasaulio būvis. Natūralus būvis yra gyvenimas, laikantis teisės normų. Pasaulinės taikos viršūnė yra vadinamoji demokratinė taika - būseną, kai pasaulį sudarys demokratinės valstybės, kurios savo iniciatyva nepradeda karų, kurios konkuruoja pagal taisykles. Liberal-idealizmo teorijos įsitikinimu, konfliktas yra išimtis, o ne taisyklė.⁹

Taip pat egzistuoja struktūralizmo teorija. Hugo Grotius iškėlė idėją, kad pasaulyje taika gali būti pasiekta tada, kai valstybės bus suvienijamos saugumą sutvirtinančiais instituciniais ryšiais. Jis manė, kad karo ir taikos klausimai tarpvalstybiniuose santykiuose sprendžiami pasitelkiant ne tik jėgą, bet ir vertybes. Tuomet interesas palaikyti struktūros gyvybingumą bus stipresnis už interesą kariauti

⁷ James Ferguson R. – “Political Realism, Ideology and power”, Essays in history, politics and culture, 2004
<http://www.international-relations.com/History/Machiavelli.htm>

⁸ Vareikis E., Budrytė R. – „Tarptautinis ir nacionalinis saugumas“, Kaunas: VDU leidykla. 2005 p. 19

⁹ Vareikis E. – “Kas yra krikščioniškoji demokratija (X). Karas ir saugumas, <http://www.arche.lt/2015/11/egidijus-vareikis-kas-yra.html>

tarpusavyje. Šiuolaikinio struktūralizmo atstovų teigimu, pagrindinis saugumo garantas yra saugumą ar kitą politiką formalizuojanti institucija. Visos institucijos, ar dariniai net ir tiesiogiai nesusiję su karo dalykais, pasitarnauja taikos palaikymui, šiai dienai geras pavyzdys yra Europos Sąjunga (ES).¹⁰

Pliuralizmo teorija galima priskirti naujesnių saugumo politikos teorijų kategorijai. Nors kartais pliuralizmas yra laikomas struktūralizmo atmaina. Jos atstovų nuomone, priešingai negu teigia realistai, tarptautinėje sistemoje veikia kelių tipų veikėjai. Valstybės vaidmuo išlieka svarbus, tačiau palaipsniui vis didesnę reikšmę įgauna tokie nevalstybiniai veikėjai, kaip tarptautinės organizacijos, asocijuotos grupės, transnacionalinės korporacijos, nevyriausybinės organizacijos. Valstybė nėra vieningas veikėjas. Vidaus politikoje egzistuoja konkurencija, veikėjų tarpusavio konfliktai ir kompromisai, todėl valstybė negali kontroliuoti visų užsienio politikos veiksmų. Pliuralistai nepritaria valstybės, kaip racionalaus veikėjo dogmai. Valstybės neracionalumas yra kildinamas iš to, kad valstybė nėra vientisa sistema, vis daugiau jos komponentų funkcionuoja nepriklausomai nuo valstybės valdžios valios, veikiamų transnacionalinių organizacijų. Pliuralistai labai didelę svarbą suteikia ir ekonominiam saugumui, kaip sudedamajai nacionalinio saugumo daliai. Jų įsitikinimu, moksliniai, techniniai ar ekonominiai pranašumai gali atstoti ginklų ar kariuomenės galią. Galiausiai pliuralistai teigia, kad pagrindinė dabartinės globalinės sistemos ypatybė yra tarpusavio priklausomybė, todėl valstybės, siekdamos išlikti konkurencingos, privalo kooperuotis, kad patenkintų savo ekonominius ir kitokius poreikius.¹¹

Realizmo teorijoje, norint paaiškinti dominuojančių valstybių elgesį, atsirado neorealistinių subteorijų: galios balanso ir grėsmės balanso. Galios balanso pati idėja siekia Antikos laikus, tačiau ypač aktuali tapo moderniais laikais. Pasak jos galios pusiausvyra gali būti apibrėžta, kaip tam tikra politika, išreiškianti valstybių norą palaikyti politinį budrumą ir status quo, taip pat būti pasiruošus sudaryti koaliciją prieš nusistovėjusios tvarkos griovėją. Hans J. Morgenthau teigia: „Netobulas pasaulis, toks koks jis egzistuoja remiantis racionaliuoju požiūriu, yra iš žmogaus prigimties kylančių jėgų rezultatas. Kad šį pasaulį būtų galima padaryti geresniu, reikia ne kovoti su šiomis jėgomis, bet veikti su jomis išvien.“¹² Visgi pastaruoju metu galios pusiausvyros subteorija vis dažniau susilaukia kritikos. Galios pusiausvyros koncepcija gali veikti tik daugiapoliniame pasaulyje, su daug galios centrų ir galios pusiausvyra nėra efektyvi, kai pagrindiniai tarptautinių santykių subjektai turi branduolinį ginklą.

Grėsmės balanso idėja iškelta S. Walt veikale „Aljansų kilmė“. Autoriaus manymu, galios balanso teorija yra per siaura, aiškindama, kad valstybės sudaro aljansus tik tam, kad atsvertų kitų jėgas.

¹⁰ Devetak R., Burke A., George J. – “An introduction to international relations”, Cambridge University Press 2011, p. 7

¹¹ Keohane R. O. – „International institutions: can interdependence work?“, foreign policy, Washington 1998
http://www.columbia.edu/itc/sipa/S6800/courseworks/international_keohane.pdf

¹² Morgenthau H. J. – “The Struggle for Power and Peace”, Politics Among Nations, 2005, p. 3

Valstybės jungiasi į sąjungas, kad įveiktų grėsmes. Valstybės kuria aljansus prieš valstybes, kurios joms grasina. Remiantis S. Walt teorija, galima daryti išvadą, kad valstybės gali atsverti grėsmę ne tik aljansų sudarymu, bet ir kitais veiksmais, pvz., didinant karinę galią, arba kariniais veiksmais. Grėsmių balanso teorija patraukli ir tuo, kad realiai formuojant nacionalinio saugumo politiką, lemiamą reikšmę turi grėsmių identifikavimas ir jų kontrolė, o ne noras būtinai dominuoti. Dauguma neorealistinių teorijų svarbia balanso palaikymo priemone laiko atgrasymo strategija. Kurios esmė, kad efektyvi gynyba kuriama ne tam, kad būtų tikrai naudojama, bet tam, kad potencialų agresorių atgrasytų nuo puolimo.¹³

Keičiantis pasauliui ir didėjant globalizacijos įtakai visoms veikloms, vis daugiau mokslo žmonių kelia klausimą, ar kviečia diskutuoti, jog valstybių saugumo pobūdis ir grėsmių specifika keičiasi – kalbama apie tradicinių, karinių grėsmių reikšmės sumažėjimą ir naujų grėsmių tipų suvokimą bei jų atsiradimą saugumo darbotvarkėse ir tyrimuose. Visą tai lėmė besikeičianti tarptautinė aplinka, bei jos saugumo specifika reikalauja ir naujų metodų, kurie leistų tiksliau identifikuoti objektus, įvertinti grėsmių pobūdį ir bandyti nuspėti jų poveikį valstybės, ar valstybės sektoriaus saugumui. Dažnai nuo to priklauso ir praktinės politinės priemonės, kurių imamasi užtikrinant nacionalinį, regioninį ar globalų saugumą. Vis besikeičianti aplinka paskatino daugybę teorinių bandymų iš naujo peržiūrėti saugumo klausimus, nes saugumo apibrėžimas išlieka kintanti sąvoka, todėl tenka ieškoti naujų saugumo problemų, objektų ir analizės modelių. Šios pastangos gerokai praplėtė saugumo sampratą, tačiau platesnis saugumo suvokimas, apsunkina galimybes pritaikyti senąsias priemones, padedančias atpažinti grėsmes ir stiprinti saugumą.¹⁴

Didėjanti saugumo tyrimų gausa, ar saugumo sampratos plėtotė, sunkino galimybes atpažinti realias grėsmes, bei būdus saugumui didinti. Pirmieji apie tai ėmė kalbėti neorealistai, vienas iš jų S. Walt savo veikale tam skyrė visą skyrių pavadindamas jį „Kas yra saugumo mokslas?“. 1991 m. jis sutiko, jog saugumo studijos yra gana nauja sritis, bet jis taip pat buvo nusivylęs jau atliktų studijų kokybe, jo teigimu, kad jau atliktuose darbuose mažai patikimos informacijos ir nėra tvirtų išvadų. Jei bandyti pritaikyti senas atliktas studijas, šiuolaikiniams klausimams spręsti, pasak S. Walt viskas tampa labai spekuliatyvu ir neaišku. Mokslininkas sutinka, kad saugumo sritys turi būti skaidomos. Bet vis daugėjant saugumo sričių, bus susiduriama su problema – naikinant intelektinį nuoseklumą bus sunku identifikuoti sprendimo būdus. Taip pat darosi sunku atskirti rimtas mokslines saugumo studijas nuo politizuotų straipsnių, kurie gali būti kuriami propagandos tikslais.¹⁵ B. Buzan manymu, saugumo sąvokos plėtotė turi teigiamų bruožų „būtina apibrėžti saugumo, kaip iš esmės ginčytinos sąvokos,

¹³ Vareikis E., Budrytė R. – “Tarptautinis ir nacionalinis saugumas”, Kaunas: VDU leidykla 2005 p. 25

¹⁴ Janeliūnas T. – “Komunikacinis saugumas”, VU leidykla, Vilnius 2007 p. 9-10

¹⁵ Walt S. - „Renaissance of Security Studies“, International Studies Quarterly, Vol. 35, 1991, p. 213-215

ribas“¹⁶ iki šiol nacionalinio saugumo tyrimai dažnai remiasi B. Buzan teiginiais, net ir atsižvelgus, kad knyga rašyta prieš daugiau nei dvidešimt metų, ji vis dar labai taikliai apibrėžia saugumo situacijas. Iki šios dienos prie jo skiriamų penkių saugumo sričių (karinis, ekonominis, socialinis, ekologinis, politinis) reiktų pridėti kibernetinį saugumą. Kritiškosios studijos, konstruktyvizmas, postmodernizmas padėjo kitaip pažvelgti į saugumo studijas ir patį saugumo apibrėžimą. Įsivertinus, šeštą saugumo sritį kaip pagrindinę nacionaliniam saugumui, lieka sudėlioti kieno saugumas turi būti tiriamas ir nuo ko turėtų būti saugojamasi ir kaip prioretizuoti išskirtas jau šešias sritis, pagal svarbumą bendram nacionaliniam saugumui. Lietuvos nacionalinio saugumo samprata apima nacionalinį saugumo lygmenį, orientuodamasi į tas mūsų šalies problemas, kurios yra suvokiamos kaip grėsmės tautos ir valstybės egzistencijai ir jos saugumui, t. y. šalies gynyba, ekonomika, kultūra, gamtosauga, demografija, viešoji tvarka ir t. t. Kitą vertus, LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo nuostatos leidžia teigti, kad Lietuvos nacionalinio saugumo samprata apima ir individualaus saugumo, ir tarptautinio saugumo lygmenis. Įstatyme yra pažymėta, kad vienas iš pagrindinių nacionalinio saugumo objektų, yra žmogaus ir piliečio teisės, laisvės bei asmens saugumas, t. y. individualus saugumas nurodytas kaip nacionalinio saugumo prioritetas. Tarptautinis nacionalinio saugumo politikos lygmuo yra apibrėžtas Lietuvos užsienio politikos nuostatose, užtikrinančiose nacionalinį saugumą, t. y. užtikrinant šalies saugumą, tinkamai vykdant Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos ir ES narystės įsipareigojimus, aktyviai prisidedant prie tarptautinės tvarkos kūrimo ir tarptautinės bendrijos pastangų įtvirtinti demokratiją, užkertant kelią terorizmui, konfliktams, įvedant, atkuriant ir palaikant taiką krizių paveiktuose regionuose.¹⁷

Pažymėtina, kad nacionalinio saugumo prioritetus nustato žmonės ar jų grupės pagal savo vertybių sistemą arba atsižvelgdami į grėsmių vienoms ar kitoms vertybėms pobūdį. Todėl viena iš svarbiausių nacionalinio saugumo politikos problemų – vertybės ir jų prioritetai asmens, valstybės ir tarptautinio saugumo požiūriu. Kaip teigia daugelis mokslininkų (Arnoldas Wolfersas, Walteris Lippmanas, Amosas Jordanas, Williamas Tayloras), vertybės gali tapti nacionalinio saugumo garantu, bet gali būti ir grėsme nacionalinio saugumo sistemai, nes vertybės gali konsoliduoti visuomenę, skiepyti pagarbą ir pasitikėjimą šalies valdžios institucijomis, stiprinti valstybės politinę sistemą, bet gali veikti ir atvirkščiai. Jų nuomone, valstybė, kurios prioritetais tampa tokios demokratijos vertybės kaip tolerancija, piliečių teisės ir laisvės, yra daug atsparesnės išorinėms ir vidinėms grėsmėms. Todėl

¹⁶ Buzan B. - „Žmonės, valstybės ir baimė“// Eugrimas Vilnius 1997 p. 47

¹⁷ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas

nacionalinio saugumo tikslų ir uždavinių įgyvendinimo sėkmė tiesiogiai susijusi su teisingai pasirinktais prioritetais vertybių sistemoje.¹⁸

1.2. Nacionalinio saugumo daugiakompleksiškumo priežastys

Pagal savo subjektiškumą saugumas turi atskiras dimensijas. Jos neegzistuoja autonomiškai, yra integralios ir turi savo koreliacijas.

Tradiciškai yra skiriami trys saugumo lygmenys: individualus, nacionalinis ir tarptautinis.

- Individualus saugumas – tai individo apsisaugojimas nuo pavojų, jo saugumo jausmas, kylantis iš prigimtinio savisaugos instinkto. Kiekvienas žmogus, kaip individas, yra mažiausias nedalomas saugumo vienetas. Kiekvienas žmogus nuolat susiduria su pavojais ir grėsmėmis. Jos gali būti fizinės, ekonominės, socialinės. Individo saugumo užtikrinimas yra sunkiai sprendžiamas uždavinys. Visų pirma, grėsmės žmogaus saugumui kiekvienam individui kyla netikėtai ir jos yra sunkiai prognozuojamos, nes atsiranda vis naujų nenumatytų grėsmių ir pavojų. Dėl to nei vienas žmogus negali jaustis nuolat saugus. Individualaus saugumo iššūkiai yra sunkiai prognozuojami. Kita vertus, kiekvieno individo saugumas yra susijęs su jo ir kitų žmonių laisvėmis, nes gyvenant visuomenėje neišvengiamai susiduria vieno žmogaus interesai, jo laisvė su kito asmens interesais ir laisve, kas savo ruožtu gali sąlygoti kiekvieno asmens nesaugumą.¹⁹

Spręsti individualių interesų ir laisvės suderinamumo, o kartu ir asmens saugumo problemas yra pavesta valstybei, kurios pagrindinė funkcija, Thomo Hobbeso teigimu, yra apriboti prigimtines žmogaus teises ir laisves dėl taikos ir bendrų gynybos tikslų. Todėl individo saugumas yra neatsiejamas nuo valstybės saugumo.²⁰

- Nacionalinis lygmuo. Laisva žmonių valia susibūrus į organizuotą būvį, atsiranda nacionalinio saugumo lygmuo. Suvereni valstybė yra esminis nacionalinio saugumo objektas, todėl nacionalinis saugumo lygmuo yra valstybės saugumo užtikrinimas, jos teritorijos, turto ir žmonių apsauga naudojant šalies politines, ekonomines, karines ir diplomatines galias, jos gynyba nuo išorės priešų ir kitų grėsmių, valstybės paslapčių saugojimas. Kiekvienos valstybės saugumas priklauso nuo daugelio veiksnių ir elementų. Vienas iš svarbiausių – valstybės idėja, nes daugeliu atvejų ji, kaip bendra socialinės grupės idėja, yra daug svarbesnė negu fizinė egzistencija. Būtent ši idėja, kaip valstybės šerdis, tampa nacionalinio saugumo objektu. Kita vertus, valstybės institucijos gali pasinaudoti šia idėja savo

¹⁸ Petrauskaitė A., Markelienė R., Gedminienė R. – „Šalies saugumas ir gynyba“, Vilnius 2016, p. 15

¹⁹ Petrauskaitė A., Markelienė R., Gedminienė R. – „Šalies saugumas ir gynyba“, Vilnius 2016, p. 13

²⁰ Baranova J. – „Politinė filosofija“, Pradai leidykla, Vilnius 1995 p. 30

interesams, kovai prieš oponentus, o ne valstybės saugumui užtikrinti. Todėl nereiktų sutapatinti institucijos vidaus saugumo su nacionalinio saugumo idėja. Pastaroji yra patvaresnė ir stabilesnė negu valstybės institucijos.²¹

- Tarptautinis lygmuo. Nacionalinio saugumo sąvoka yra tampriai susieta su tarptautinio saugumo samprata. Šiuolaikinės grėsmės (ekologinės, karinės, ekonominės ir kt.) globalizacijos sąlygomis kiekvienai atskirai valstybei įgauna pasaulinį mastą, todėl plačiąja prasme saugumo objektu tampa viskas, kas susiję su saugumo problema, pradedant pasauliniu, baigiant kiekvieno individo saugumu. Tarptautiniam saugumui grėsmę keliančias problemas turi stengtis spręsti kiekviena valstybė veikdama sutartinai su kitomis. Neskiriant dėmesio tarptautinio saugumo problemų sprendimui (pvz., nesirūpinant branduolinio ginklo kontrole, aplinkosauga, kova su terorizmu ir kt.), pavojus gali kilti ne tik pavienių valstybių saugumui, bet ir visam regionui ar net pasauliui.²²

Dar galima išskirti regioninį saugumo lygmenį. Jis aktualizuojasi įgyvendinant nacionalinio saugumo strategijas atskiroms valstybėms bendradarbiaujant sprendžiant globalius tarptautinio saugumo iššūkius. Dažniausiai regioninio saugumo dėmuo yra nulemtas geopolitinės padėties faktorių, panašių gynybinių, ekonominių, socialinių, istorinių, kultūrinių valstybių interesų. Veikdamos tarptautinėje politikoje, nacionalinės valstybės taip pat pasitelkia regioninio bendradarbiavimo lygmenį, taip sustiprindamos savo svorį tarptautinio saugumo klausimų sprendime. Bendrų tikslų formulavimui ir įgyvendinimui regioninis veikimas dažnai yra institucionalizuojamas, nors egzistuoja ir neformalaus veikimo formos. Visgi esminis veiksnys, determinuojantis regiono valstybių kooperaciją, yra valstybių geografinis, o tuo pačiu ir istorinis artumas. To pasekmė, kad atskirais atvejais regioninio veikimo vektoriai dažnai yra priešingi tarptautinio saugumo tikslams. Kitaip tariant, partikuliarinis interesas yra priešpastatomas visuotinumui idėjai.

Nacionalinio saugumo teorijos daugiakompleksiškumą lemia ne tik tikslų ir veikimo lygmuo, bet ir turinio daugialypiškumas ir integralumas. Ekonominio saugumo dimensija koreliuojasi tiek horizontaliai, tiek vertikalčiai.

Horizontalios koreliacijos pavyzdys yra tai, kad žemas visuomenės pajamų lygis, menkas ekonominis valstybės pajėgumas niekada neleis užtikrinti efektyvaus valstybės gynybinio pajėgumo. Tokia taisyklė turi išimtis, jeigu kalbame apie totalitarines valstybes, kur sukaupti išteklių naudojami neproporcingai, nepaisant visų nacionalinio saugumo segmentų svarbos. Tokius pavyzdžius iliustruoja Šiaurės Korėjos režimas, toks pavyzdys buvo Sovietų Sąjungos imperija.

²¹ Petrauskaitė A., Markelienė R., Gedminienė R. – „Šalies saugumas ir gynyba“, Vilnius 2016, p. 13

²² Petrauskaitė A., Markelienė R., Gedminienė R. – „Šalies saugumas ir gynyba“, Vilnius 2016, p. 13

Vertikalios koreliacijos integralumą labai gerai atskleidžia ekonominio segmento vieta visose saugumo sampratos lygiuose.

Individualaus saugumo lygyje individo ekonominio pajėgumo lygis yra vienas svarbiausių elementų, lemiančių, kiek yra užtikrintas žmogaus saugumas. Pakankamą ekonominio saugumo lygį galima užtikrinti, tik sudarius realią galimybę kiekvienam visuomenės nariui būti užimtam, turėti resursus ir resursų pagalba tenkinti savo ir savo artimųjų poreikius. Tik pasiturintys žmonės gali jaustis stiprūs ir tinkamai aprūpinti savo valstybę materialiniais resursais. Tik ekonomiškai pajėgi visuomenė gali būti atspari įvairaus pobūdžio išorinėms intervencijoms. Iš viso to galima daryti išvadą, kad individualaus saugumo užtikrinimui būtent ekonominio saugumo aspektas yra svarbiausias. Kita vertus aukšta individualaus ekonominio pajėgumo išraiška nebūtinai užtikrina valstybės nacionalinį saugumą, nes aukšto ekonominio pajėgumo individai kartais yra linkę mažinti savo sąsajas ir įsipareigojimus su organizuota žmonių bendruomene.

Nors suverenios valstybės idėja yra svarbiausias nacionalinio saugumo aspektas ir valstybės idėja yra svarbesnė negu atskiro žmogaus fizinė egzistencija, visgi ji neįmanoma be ekonominio pajėgumo, kurį sukuria tos valstybės piliečiai. Ekonominis saugumas nacionaliniame lygmenyje, jau neapsiriboja tik finansiškai pajėgių piliečių, tačiau apima ir daugybę valstybės saugumui svarbių bendresnių ekonominių projektų. Valstybės nacionaliniam saugumo užtikrinimui labai svarbu užtikrinti viešųjų finansų stabilumą, energetinę nepriklausomybę, eksporto ir investicijų diversifikaciją.

Tarptautinio lygmens saugume, ekonomika užima vis didesnę vaidmenį. Tai lemia spartus globalizacijos procesas. Labai greitai besivystančios technologijos, transnacionaliniai dariniai, rinkų atvirumas, pasaulį, o tuo pačiu ir nacionalines valstybes daro priklausomas nuo globalinės ekonomikos ir resursų judėjimo. Transnacionalinių darinių sėkmė ar nesėkmė turi lemiamos įtakos atskirų valstybių ekonomikoms ar net gali jas sužlugdyti. Globalioje ekonomikoje ypatingai svarbi tampa informacinių technologijų erdvė, o tai diktuoja visiškai naujus kibernetinio saugumo iššūkius. Kiek svarbi pasaulinė ekonomika yra nacionalinėms finansų sistemoms, patvirtino 2007- 2008 metais JAV užgimusi ir visą pasaulį apėmusi krizė.²³

Visi šie veiksniai ir išplėtoti moksliniai darbai padėjo pagrindus platesnėms saugumo studijoms, kaip ir buvo minėta, daugelis sutinka, kad tradicinės saugumo koncepcijos yra per siauros. B. Buzan išskirti penki saugumo sektoriai, pasak jo, neveikia atskirai vienas nuo kito. Kaip jis teigia: „Socialinių grupių saugumą veikia penkių pagrindinių sektorių - karinio, politinio, ekonominio, socialinio ir

²³ Europos komisijos ataskaita Europos parlamentui ir Tarybai dėl programų GALILEO ir EGNOS įgyvendinimo ir Europos GNSS agentūros veiklos rezultatų. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/349160f8-b7d1-11e7-837e-01aa75ed71a1/language-lt/format-PDF>

aplinkosauginio - veiksniai. Apskritai karinis saugumas apima dviejų lygių sąveiką tarp valstybių: gynybines ir puolamąsias jų galimybes bei viena kitos ketinimų suvokimą. Politinis saugumas atspindi valstybių organizacinį stabilumą, valdymo sistemas ir legitimumą teikiančias ideologijas. Ekonominis saugumas tiria priėjimą prie resursų, finansų ir rinkų, būtinų išlaikyti pakankamą valstybės gerovės ir galios lygį. Socialinio saugumo turinį sudaro tradicinių kalbos, kultūros, religijos, nacionalinės savimonės ir religijos pagrindų, priimtinių evoliucijai sąlygų išsaugojimas. Aplinkosauga rūpinasi vietinės ir visos planetos biosferos, kaip esminės visos žmonijos egzistavimui svarbios sistemos, išlaikymu. Šie penki sektoriai neveikia atskirai vienas nuo kito. Kiekvienas turi savo vietą saugumo problematikoje ir nustato atitinkamą prioritetų tvarką, tačiau visi jie yra stipriai susijungę sudėtingame sąryšių tinkle²⁴.

Be ekonominio saugumo, sunkiai suvokiamas karinis saugumas, nėra ekonominės gerovės, nėra lėšų valstybei ginkluotis, iš kitos pusės valstybė gali turėti sparčiai augančią ekonomiką, išvystytas finansų rinkas, bet jei neturėsi karinės galios, visą sukurtą gerovę, gali lengvai atimti agresorius. Kiti sektoriai yra taip pat tarpiai susiję, jei valstybė turės dideles, taršias gamyklas, kurios leis visuomenei jaustis ekonomiškai saugiai, bet aplinka ir gamta bus užteršta, nuo ko kentės ekologinis saugumas, kas norės gyventi tokioje valstybėje? Taip pat, prie B. Buzan išskirtų penkių saugumo sektorių, kaip jau apžvelgėme, tikrai reikėtų priskirti ir kibernetinį saugumą, jis taip pat labai susijęs su B. Buzan išskirtais saugumo sektoriais. Kibernetinio saugumo spragos, gali turėti lemiamų pasekmių politiniam saugumui (kišimasis į demokratinius rinkimus), ekonominiam saugumui (gali būti trikdamos bankų veiklos, dėl ko gali kilti finansų krizės), kariniam saugumui (daugybė karinės technikos yra valdomos interneto ir kito ryšio pagalba, taip gali būti trikdamos operacijos, ar pačios technikos veikla), ekologiniam saugumui (gali būti užgrobiamos elektrinių ar kitų svarbių įmonių informacinės sistemos), socialiniam saugumui („fake news“ pagalba yra formuojamos visuomenės nuomonės, agresoriui tinkama linkme).

Prie saugumo sąvokos išplėtojimo didele dalimi prisidėjo didėjanti transnacionalizacija. Tik maža dalis socialinio gyvenimo sričių išvengia transnacionalizacijos pasekmių. Šie procesai pasireiškia visuose aukščiau išvardintuose saugumo sektoriuose. Kaip teigia R. A. Grižas, „Pasaulis jau nėra sudarytas iš atskirų izoliuotų civilizacijų, jis jau nėra paprasčiausia tarptautinė valstybių asociacija, jis tapo susietas globalios tvarkos, kuriai būdingos ryškios mainų, galios, hierarchijos ir nelygybės struktūros“.²⁵ Taigi nė viena šalis nebegali savęs laikyti visiškai nepriklausoma nuo kitų šalių ar galvoti, kad pasaulyje vykstantis procesai jos niekaip nepalies. Tai ypatingai svarbu kalbant apie ekonominį

²⁴ Buzan B. – „Žmonės, valstybės ir baimė“, Vilnius Eugrimas 1997, p. 52

²⁵ Grižas R. A. – „Tarptautiniai ekonominiai santykiai“, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius 2003, p. 80

saugumą. Dvi didžiausios ekonomikos JAV ir Kinija įsivėlė į prekybos karus, tuo pačiu įtraukdamos ES kaip visą regioną. Tarptautinės organizacijos turi lemiamų sprendimų galios, paliekant net atskirų valstybių interesus nuošalyje. Jei OPEC (tarptautinė organizacija, jungianti naftą eksportuojančias valstybes) nusprendė, kad didins naftos gavybą, tai šalis nepriklausanti šiai organizacijai, bet turinti naftos, gali norėti mažinti gavybą taip keliant naftos kainą, tuo pačiu gerinant savo ekonominį saugumą, nebeturi jokios sprendimo galios, nes nafta piga ir ji turės susitaikyti su mažėjančiomis įplaukomis už naftą į valstybės biudžetą.

1.3. Ekonominis saugumas ir jo užtikrinimo projekcijos

Tarptautinė ekonominė erdvė yra pati atviriausia erdvė įvairioms iniciatyvoms, projektams, socialinėms ir ekonominėms inovacijoms.

Tarptautinė ekonomika – viena iš sričių, kur globalizacijos poveikis jaučiamas labiausiai. Finansų rinkų plėtra ir jungimasis, bendros taisyklės finansų rinkos dalyviams, bendra valiuta (euras), populiarių valiutų dominavimas (JAV doleris, euras, juanis, jena), visa tai ir dar krūvą kitų įrankių sukūrė veikiančią ir daugeliui priimtina globalią finansų sistemą.

Nacionalinės finansinės rinkos, kurios yra nacionalinių rinkų dalis, kur funkcionavo užsienio arba mišrūs finansiniai institutai ir rinkos agentų veikla buvo griežtai valstybės institucijų reglamentuojama, transformavosi į naują sistemą, kurioje svarbiausią vaidmenį pradėjo vaidinti transnacionaliniai bankai ir tarptautiniai finansų konglomeratai, taip pat ir instituciniai investuotojai – draudimo kompanijos ir pensijų fondai, turintys didelius kiekius pinigų, kuriuos gali investuoti bet kuriuo metu pasaulio rinkose.²⁶ Ekonominio saugumo tikslas, nacionalinio saugumo strategijoje turėtų būti kiek įmanoma mažinti, šių tarptautinių organizacijų ir korporacijų vaidmenį, bei poveikį šalies ekonominiam saugumui. Valstybės privalo turėti, kiek įmanoma daugiau svertų, reguliuoti išorinį poveikį, kad galėtų valdyti savo ekonominį saugumą.

Povilo Gylio teigimu „nepaisant giliai visuomeninėje sąmonėje įsišaknijusio požiūrio, pagal kurį saugumo problemos identifikuojamos kariniu saugumo aspektu, vis daugiau dėmesio skiriama ekonominiam saugumo aspektui“.²⁷

G. M. Shiffman knygoje „Economic Instruments of Security Policy“ nacionalinio saugumo klausimus traktuoja kaip ekonominius. Jis kalba apie tokius nacionalinio saugumo instrumentus kaip

²⁶ Grižas R. A. – „Tarptautiniai ekonominiai santykiai“, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius 2003, p. 26

²⁷ Gylys P. – „Ekonomika, antiekonomika ir globalizacija“, Vilniaus universiteto leidykla, 2008 Vilnius p. 142

ekonomines sankcijas ir užsienio pagalbą, tarptautinę prekybą, tarptautinius finansus, galimybę blokuoti teroristinių grupių finansavimą.²⁸

Apibendrinant tai, galima išskirti ekonominį saugumą, kaip vieną iš didžiausių įtaką turinčių sektorių bendram tarptautiniam saugumui, jo pagalba jau dabar yra kontroliuojamos šalys agresorės, jo pagalba yra gerinamas ekologinis saugumas, finansuojamos „žalios idėjos“, sunku įsivaizduoti, kas dar gali turėti tiek daug įtakos bendram visuomenės gyvenimui bei saugumui. Visgi nepaisant to, kad ekonominio saugumo, kaip ir apskritai saugumo samprata laikui bėgant įgaudavo vis naujų atspalvių, ji nėra galutinai nusistovėjusi ir lieka teorinės diskusijos objektu. Nesvarbu kurį saugumo sektorių nagrinėti, vis tiek kažkurioje vietoje, tai remsis į ekonomiką ar jos augimo potencialą, todėl ekonominio saugumo sąvoką galima siaurinti iki gerovės valstybės, ar siejant su turtu, bei grėsmių tam turtui prarasti, ar mažinti. R. Šimašius ir R. Vilpišauskas dar labiau tikslina, kas apima ekonominį saugumą ir išskiria gana skirtingus reiškinius. Jų manymu, ekonominis saugumas gali būti tapatinamas su: valstybės ekonominės galios stabilumu ir gebėjimu finansuoti gynybos poreikius; šalies apsirūpinimu „strateginiais produktais“ (energetikos ir pan.); šalies užsienio prekybos diversifikavimu; nepriklausomybe nuo svarbiausių (dominuojančių) veikėjų tarptautinėje ekonomikoje; saugumu nuo ekonominio šnipinėjimo; gerais makroekonominiais rodikliais; nuosavybės saugumu; individo socialiniu saugumu, pavyzdžiui, tam tikru pragyvenimui būtinų pajamų lygiu; užimtumu, užtikrintomis darbo vietomis ir įmonių pelnu.²⁹

Ekonominį saugumą, reiktų nagrinėti, ne tik nacionaliniame lygmenyje, bet ir gilesniais režiais. Pavyzdžiui individualus ekonominis saugumas, pasak B. Buzan „garantuotas priėjimas prie pagrindinių žmogaus gyvenimo reikmių (maistas, vanduo, būstas, švietimas). Peržengus šį minimumą, ekonominio saugumo idėja įsipainioja į labai politizuotus debatus apie užimtumą, pajamų paskirstymą ir gerovę“.³⁰ Mokslininkas pabrėžia, kad individualiame lygmenyje, žmogui visai nesvarbu, iš kur ta ekonominė gerovė jį pasiekia, eilinis pilietis jausis ekonomiškai saugus, jei turės pakankamai lėšų patenkinti savo pagrindinius poreikius, oriam gyvenimui. Regioninis ekonominis saugumas, labai aktualus tokioms mažoms valstybėms kaip Lietuva, jungdamosi į regionines organizacijas ir sąjungas didina ne tik savo ekonominį saugumą, bet ir būdama tų organizacijų ir sąjungų nare, turi sprendimo balsą. Lietuvos pasiekimai ekonominiame sektoriuje per pastaruosius metus, tikrai ne be ES pagalbos. Muitų sąjungos, bendros mokestinės bazės, tarptautinės prekybos taisyklės, visa tai sukuria bendras taisykles visiems, iš to nemažai naudos gauna mažosios valstybės. Tuo pat metu, nors ir mažą savo ekonomiką, daug lengviau

²⁸ Shiffman G. M. —, *Economic Instruments of Security Policy* Palgrave Macmillan, New York 2006 p. 116-123

²⁹ Šimašius R., Vilpišauskas R. — “Ekonominio saugumo samprata ir politikos principai Lietuvoje”

http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1648-8016.V_2004.PG_251-267/DS.002.0.01.ARTIC

³⁰ Buzan B. — „Žmonės, valstybės ir baimė“, Vilnius Eugrimas 1997, p. 297

apsaugoti būnant organizacijoje ar sąjungoje su stipresnėmis valstybėmis, nes bet kuri kita valstybė, norėdama paskelbti ekonomines sankcijas, ar prekių embargą, tikrai pagalvos, kokių pasekmių gali sulaukti jau nebe iš mažos valstybės, o iš visos organizacijos ar sąjungos. Globalus ekonominis saugumas yra glaudžiai susijęs su tarptautinių finansų prigimtimi. Liberaliosios ekonomikos požiūriu, pagrindinė tarptautinių finansų paskirtis yra pernešti sukauptą kapitalą į tas vietas, kur didžiausias ribinis pelningumas ir dėl to kapitalas gali duoti didžiausią naudą.³¹ Čia, manau, turėtume kalbėti apie pasaulinių rinkų pasiekiamumą. Vertybiniai popieriai yra neatskiriama ekonomikos dalis, investuojama ne tik individualiame lygmenyje, bet ir globaliame, tai yra investavimu užsiima ne tik namų ūkiai, bet ir valstybės. Šalys skolinasi pasaulinėje arenoje, ir šiuo atžvilgiu globalus ekonominis saugumas yra labai svarbus, pačios valstybės ekonomikos instrumentas išsaugant ir didinant ekonominį saugumą. Visos valstybės skolinasi finansų rinkose ir jei valstybė turi priėjimą prie visų finansų rinkų, ji skolinasi kur kas pigiau, nei šalies vidaus rinkoje. Pastaruoju metu Lietuvos valstybės išdo lakštai yra beveik keturis kartus brangesni nei, Lietuvos Respublikos obligacijos, tai reiškia, kad Lietuva skolinasi keturis kartus pigiau pasaulinėse rinkose nei vietinėje. Tuo pat metu, valstybė kuri, nesiskaito su kitomis šalimis, ar į visus ekonominius procesus žiūri iš sau patogios prizmės, pvz. Rusija, skolinimosi galimybių tarptautinėje rinkoje beveik visai neturi, prie to nemažai prisideda ir tarptautinės sankcijos. Esant geram ekonominiam klimatui ir ekonominiam saugumui šalyje, tiesioginės užsienio investicijos ateina kur kas lengviau. Užsienio kapitalo įmonės nukreipia savus pinigus į šalį, taip keldamos jų ekonominę gerovę. Todėl valstybės neturėtų tik galvoti apie individualų ekonominį saugumą, kad žmogus turėtų už ką nusipirkti kaip teigia B. Buzan vandens ir valgyti, bet žiūrėti globaliau, nes ekonominiu požiūriu ekonominis saugumas globaliame lygmenyje yra pats svarbiausias, nuo jo priklauso ir regioninis ir individualus ekonominis saugumas. Išsprendusi ekonominio saugumo problemas, valstybė, visą sukauptą kapitalą ir gerovę, gali nukreipti į kitus nacionalinio saugumo sektorius.

Lietuvoje ekonominis saugumas taip pat suprantamas gana plačiai ir tampa viena iš svarbiausių valstybės nacionalinio saugumo sričių. LR ekonominio saugumo pagrindų įstatyme įtvirtinta plati saugumo samprata, siejant nacionalinį saugumą ne tik su gynybiniais ar galios veiksniais, bet su valstybės plėtra apskritai. Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme ir Nacionalinio saugumo strategijose ekonominio pobūdžio nuostatos nėra išreikštai kildinamos iš apsibrėžtos ekonominio saugumo sampratos, o pačios nuostatos išdėstytos siekiant apimti visa, kas įmanoma. Įstatymas numato eilę rizikos veiksnių ir pavojų, kurie gali tapti grėsmėmis Lietuvos nacionaliniam saugumui.³²

³¹ Gilpin R. – “Tarptautinių santykių politinė ekonomija” Algarvė, 1998 Vilnius p. 366

³² Nacionalinio saugumo strategija. Lietuvos Respublikos Seimo 2017 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. XIII-202 redakcija <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2/LLwfQepmnd>

Išskiriami iš užsienio kylantys ekonominiai pavojai, tokie kaip ekonominis spaudimas, blokada ar kitokios priešiškos ekonominės akcijos; visos ūkio šakos priklausomybė nuo kurios nors vienos šalies ar šalių grupės; kapitalo investicijos politiniais tikslais, energetikos ir kitų nacionaliniam saugumui strategiškai svarbių ūkio šakų įmonių, finansų bei kredito įstaigų, svarbiausių komunikacijų (geležinkelio, greitkelių, vamzdynų, jūros uostų, oro uostų) nuosavybės ar valdymo kontrolės perėmimas; energetikos priklausomybė nuo vienos šalies ar vienos grupės šalių išteklių; lengvas energetikos sistemos funkcionavimo pažeidžiamumas; valstybės finansinę sistemą destabilizuojantis įsiskolinimų užsieniui mastas; destabilizuojančios intervencijos į Lietuvos finansų sistemą ir ją griauinantys poveikiai. Iš vidaus kylantys ekonominiai pavojai nurodyti šie: darbo vietų, gamybos mastų ir nacionalinio produkto sumažėjimas iki kritinio lygio; ūkio struktūrinis ir technologinis atsilikimas; ekonomikos kriminalizacija; nekontroliuojamas ekonominių nusikaltimų mastas; bankų sistemos krizės ir finansinės panikos; nacionalinės valiutos destabilizacija, Lietuvos banko valiutos atsargų sumažėjimas žemiau kritinės ribos; valstybės finansines galimybes viršijanti vidaus skola; artėjantys prie kritinio lygio, gresiantys socialiniu konfliktu, nenormalūs visuomenės grupių turtinės padėties skirtumai; asmens nesaugumas.³³ Toks platus ir nekoncentruotas problematikos spektras, lemia problemą, kaip pasirinkti tinkamas priemones ekonominiam saugumui užtikrinti, nes šios priemonės yra susijusios su ekonomikos politikos fundamentaliais požiūriais, o dažnai – įgyvendinamos nebūtinai valstybės turimomis priemonėmis. Bandant sistemiškai ir plačiai analizuoti ekonominį saugumą ypač išryškėja jo priklausomybė nuo gerovės, o tai kartu devalvuoja ekonominio saugumo politikos turinį, kuris de facto yra ne tiek saugumo, kiek ekonomikos sritis.

Globaliame pasaulyje, kuriame vis daugėja dalyvių tarptautinėje arenoje ir šių dalyvių priklausomybei vienas nuo kito augant, ekonominis saugumas nebėra klausimas, susijęs tik su vidaus valstybės politika. Nacionalinio saugumo strategijoje, ekonominis saugumas tapo stabilumo ar nestabilumo veiksniumi dėl politinių ir karinių konfliktų. Dėl to ekonominis aspektas įgijo dar didesnę vaidmenį politiniuose klausimuose, dėl kurių pasikeitė pertvarkymo metodai, nuo „reaktyvių iki prevencinių“.³⁴ Geoeconomika pakeičia geopolitiką ir tampa svarbiausiu pagrindinių tarptautinės arenos

³³ Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2018. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2018/03/LTU.pdf>

³⁴ Kuznetsov A., Toganova N., Gutnik A. – “Evolution of approaches to economic security problems in Europe” 2010 Imemo Ran, Moscow, p. 26 https://mpira.ub.uni-muenchen.de/42798/1/MPRA_paper_42798.pdf

įrankiu, jau kurį laiką ekonominė galia yra pripažįstama nustatant valstybių viršenybę ar pavaldumą tarptautinėje arenoje.³⁵

Ekonominio saugumo strategijos formavimas priklauso nuo kiekvienai valstybei būdingų savitų išorės ir vidinių grėsmių. Visgi galima išskirti ir universalius ekonominės strategijos turinio elementus.

Pirmiausiai, tai visuomenės ekonominė ir socialinė gerovė. Jos pasiekiamumui užtikrinti dažniausiai taikomos fiskalinės ir makroekonominės priemonės.

Antras svarbus ekonominės strategijos komponentas yra energetinė politika. Valstybės, kurios pačios disponuoja gausiais energetiniais resursais, kaip prioritetą kelia, šių resursų tinkamą apsaugą ir efektyvų jų naudojimą tiek savo reikmėms, tiek eksportui. Valstybės, kurios energetinius resursus turi užsitikrinti iš išorės, kaip pagrindinį tikslą įvardija, energetinės nepriklausomybės problemą, tai yra kuo daugiau alternatyvų energetinių išteklių pasirinkime.

Valstybės eksporto ir investicijų politika yra dar vienas svarbus ekonominės strategijos komponentas. Valstybė visada jausis mažiau ekonomiškai pažeidžiama, jeigu jos eksportas nepriklausys tik nuo vienos ar kelių šalių rinkų, o bus geografiškai platus ir įvairiapusis. O investicijos į valstybės vidaus ekonomika taip pat bus diversifikuotos ir nepriklausys nuo vieno užsienio investuotojo.

Kai kurioms valstybėms, ypačiai, dėl jų geopolitinės padėties, regiono specifikos, labai aktualus yra transporto sistemos efektyvumas ir konkurencingumas. Strateginę reikšmę transportas turi, vertinant galimas išorines grėsmes, diversijas ar intervencines galimybes.

Aplinkosauginės problemos, kibernetinis saugumas, demografija bei migracija taip pat yra vieni didžiausių šiuolaikinio gyvenimo iššūkių ir grėsmių nacionaliniam saugumui, kuriuos galima priskirti ekonominio saugumo turiniui plačiąja prasme.

Įprasta tarptautinė praktika yra tai, kad nacionalinės valstybės, siekdamos įtvirtinti ekonominės strategijos tikslus, jungiasi į pasaulines ir regionines organizacijas. Nepaisant to, valstybės savo nacionalines ekonomines strategijas integruoja į savo nacionalinio saugumo doktrinas ir jas institucionalizuoja. Tai yra patvirtina jas įstatymais, nutarimais ir įgalina valstybines institucijas bei kitas atsakingas organizacijas jas įgyvendinti. Verta pažymėti, kad į ekonominių strategijų įgyvendinimą vis labiau įsitraukia ir nevyriausybinės organizacijos. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo nuostatos, kurios apima ir ekonominį saugumą taip pat yra įtvirtintos visą eilę teisinių aktų. Taip pat egzistuoja ir detalesni priemonių planai, už kurių įgyvendinimą yra paskirtos kompetentingos institucijos ir organizacijos.

³⁵ Nesadurai H. – “Conceptualising Economic Security in an Era of Globalisation: What Does the East Asian Experience Reveal?” <https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/researchcentres/csgr/papers/workingpapers/2005/wp15705.pdf>

Lietuvos ekonominė politika yra grindžiama atvirumo, teisingumo, darnumo ir naudingumo visuomenei laisvos konkurencijos rinkoje, ekonominių laisvių užtikrinimo, privačios ūkinės iniciatyvos principais, tarnaujančiais bendrai tautos gerovei. Ūkinės veiklos apribojimai gali būti nustatyti tik įstatymais ir jeigu jie yra būtini nacionalinio saugumo interesams apsaugoti. Vienam investuotojui draudžiama dominuoti viename ar keliuose strategiškai svarbiuose nacionaliniam saugumui ūkio sektoriuose.

Strategiškai svarbūs nacionaliniam saugumui ūkio sektoriai Lietuvoje yra:

- energetikos
- transporto
- informacinių technologijų ir telekomunikacijų, kitų aukštųjų technologijų
- finansų ir kredito
- karinės įrangos.

Siekdama užtikrinti nacionalinio saugumo interesų apsaugą, Vyriausybė, laikydamosi ES teisės reikalavimų, teikia Seimui įstatymu tvirtinti, kurie nacionaliniam saugumui strategiškai svarbūs objektai privalo būti valstybės nuosavybė, o kuriuose ir kokiomis sąlygomis kapitalo dalį gali sudaryti privatus nacionalinis bei užsienio kapitalas, atitinkantis europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus, paliekant sprendžiamąją galią valstybei, taip pat teikia tvirtinti kitus nacionalinio saugumo užtikrinimui svarbius objektus.³⁶

Lietuvos Respublikos įstatymai gali nustatyti papildomus reikalavimus esamų ir naujai kuriamų nacionaliniam saugumui strategiškai svarbių bei kitų nacionalinio saugumo užtikrinimui svarbių objektų nuosavybės įsigysiančio ar turinčio arba jų valdyme dalyvausiančio ar dalyvaujančio privataus nacionalinio ar užsienio kapitalo kilmei, ūkio subjektų finansiniams rodikliams, jų patikimumui ar kitus reikalavimus, būtinus nacionaliniam saugumui užtikrinti. LR įstatymai taip pat gali nustatyti apribojimus ir prievoles, taikomas ir kitoms Lietuvoje veikiančioms įmonėms bei kitiems ūkio subjektams karo, nepaprastosios padėties atveju ar kai būtina tenkinti kitus nacionalinio saugumo užtikrinimo poreikius.

Vyriausybė rūpinasi alternatyvių energetikos sektorių plėtra, tarp jų – atominės energetikos tęstinumu ir nuo monopolinio tiekėjo nepriklausomų nacionaliniam saugumui būtinų kuro ir žaliavų įsigijimo šaltinių užtikrinimu, taip pat užtikrina, kad būtų sukauptos nacionalinio saugumo interesų apsaugai krizių atveju reikalingos kuro atsargos. Aprūpinimas energetiniais ištekliais negali būti

³⁶ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A0BAB27D768C/asr>

perduodamas šalių, iš kurių šie ištekliai tiekiami, subjektų kontrolei. Europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus atitinkančioms užsienio investicijoms teikiamos preferencijos.

Lietuvos bankas, Vyriausybė bei teisėsaugos institucijos pagal savo kompetenciją užtikrina ūkio bei finansų ir kredito sistemos saugumą nuo apgavysčių, nelegalios kilmės (nusikalstamu būdu įgytų) pinigų ar turto legalizavimo ir investicijų.

Lietuvos geležinkelio transporto sektorius turi būti pritaikomas integracijai į ES geležinkelio transporto tinklus.

2. EKONOMINIO SAUGUMO VAIDMUO NACIONALINIAME SAUGUME

2.1. Ekonominio saugumo charakteristika nacionalinio saugumo strategijoje

2002 m. gegužės 28 d. LR seimas patvirtinimo nacionalinio saugumo strategiją, kurioje buvo aptartos pagrindinės prielaidos ir veiksniai lemiantys Lietuvos nacionalinį saugumą.

Nacionalinio saugumo strategijos tikslas – numatyti valstybės plėtros viziją, nustatyti nacionalinius interesus bei jų įgyvendinimo priemonės. Nacionalinio saugumo strategija nustato pagrindinius nacionalinio saugumo politikos tikslus ir priemones. Ji apima politinės, diplomatinės, gynybinės, ekonominės veiklos ir kitas sritis.³⁷

Prieš septyniolika metų, praėjus vos dvylikai metų po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo strategijoje jau buvo pabrėžiama, kad šalis stojasi ant kojų, ekonomika auga ir visa tai prisideda prie šalies integracijos į vakarų pasaulį, kas lems stipresnę ne tik šalies ekonominę, bet ir bendrą saugumą. „Šiandien Lietuvos Respublikos padėtis tarptautinio saugumo sistemoje yra geriausia per pastarąjį dešimtmetį. Pasaulyje visuotinai pripažinta ir gerbiama Lietuvos Respublikos nepriklausomybė, stabiliai auga šalies ekonomika, palaikomi draugiški santykiai ir vykdomas praktinis bendradarbiavimas su kaimynais, mažumos yra sėkmingai integruotos į Lietuvos visuomenę, sukaupta dešimtmetė demokratijos institucijų funkcionavimo patirtis, efektyviai įgyvendinta demokratinė civilinė kariuomenės kontrolė, sėkmingai vyksta integracija į pasaulio ir Vakarų institucijas“.³⁸

Buvo manoma, kad dauguma tradicinių ir naujų iššūkių LR saugumui yra transnacionalinio pobūdžio. Netgi politinės, karinės, ekonominės ar kitokios krizės atskirų valstybių viduje turi didelių pasekmių kitoms valstybėms, tiek kaimyninėms, tiek ir tolimesnėms. LR tarptautinį saugumą laiko nedalomu ir savo saugumą siekia užtikrinti kaip platesnės regioninės, europinės ir globalinės valstybių bendrijos saugumo neatskiriama sudedamąją dalį. Šalia nacionalinių saugumo užtikrinimo pastangų LR pagal turimus išteklius kartu su tarptautiniais partneriais prisideda prie saugumo ir stabilumo užtikrinimo kituose Europos regionuose, be to, yra pasiryžusi prireikus remtis tarptautinių partnerių pagalba, jei kiltų krizinė situacija Lietuvoje. Todėl LR siekia susisieti tarpusavio politiniais, kariniais ir ekonominiais sąjungininkų įsipareigojimais su tomis valstybėmis, kurios išpažįsta tas pačias politines, socialines, kultūrinės ir moralines vertybes, ir tuo pat metu ypatingą reikšmę teikia bendradarbiavimui su visais kaimynais, stabiliam demokratijos, pilietinės visuomenės ir laisvosios rinkos ekonomikos plėtros funkcionavimui kaimyninėse šalyse. Prisijungimas prie tokiomis vertybėmis pagrįstų tarptautinių

³⁷ 2002.05.28 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907

³⁸ 2002.05.28 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907

institucijų ir dalyvavimas jų veikloje yra esminė Nacionalinio saugumo strategijos dalis. Ypatingą vietą tarp tokių institucijų užima NATO ir ES, o LR narystė jose yra didžiausias nacionalinis prioritetas.³⁹ Kaip ir buvo numatyta strategijoje, jungimasis prie ES, kuri nėra ir ko gero niekada nebus karinė sąjunga, tai yra ekonominė sąjunga, buvo vienas iš pagrindinių prioritetų. Jau tada buvo aišku, kad turint kuo daugiau ekonominių saitų su kitomis šalimis, ar priklausymas tarptautinėms organizacijoms yra pagrindinis šalies ekonominio saugumo garantas.

2002 metų nacionalinio saugumo strategijoje, prie pirmaeilių interesų, kas reiškia, kad tai interesai, kurių neginant būtų laikui bėgant pažeidžiami gyvybiniai LR, ekonominiu požiūriu minima tik „strategiškai svarbių žaliavų ir alternatyvių energijos tiekimo šaltinių užtikrinimas“.

2002 metų nacionalinio saugumo strategijos svarbiausias uždavinys yra pasiekti narystę NATO, gavus pakvietimą NATO viršūnių susitikime Prahoje 2002 metų lapkritį, ir integracija į ES.⁴⁰

Strategijoje taip pat numatyta, kad patvirtinus šią strategiją būtina rengti naujus ir keisti kitus norminius aktus bei doktrinas. Šiuo požiūriu pagrindiniai principai vidaus saugumo srityje yra:⁴¹

- Vidaus stabilumas ir gerovė. LR vidaus ir užsienio politika orientuota į vidaus socialinio ir ekonominio stabilumo stiprinimą. Tai apima visuomenės saugumo užtikrinimą, taip pat fiskalinės ir monetarinės politikos stabilumą, užsienio prekybos augimą, ekonominės plėtros skatinimą, privatizaciją, socialinę paramą, kovą su korupcija, pilietinės visuomenės stiprinimą, kultūros ir civilizacijos vystymą ir integraciją į tarptautines ekonomines ir kultūrinės organizacijas.

- Vidaus saugumas. Vienas didžiausių prioritetų užtikrinant LR nacionalinį saugumą yra kova su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. Šios grėsmės socialiniam stabilumui neigiamai veikia visuomenės saugumą ir ekonomikos plėtrą.

- Stabilus ekonomikos augimas. Strateginis LR nacionalinio saugumo prioritetas yra sukurti tinkamas sąlygas ekonomikai augti siekiant užtikrinti aukštesnį piliečių gyvenimo lygį.

- Socialinis saugumas ir stabilumas. Svarbus saugumo elementas yra neigiamų struktūrinių ekonominių reformų pasekmių ir išorės poveikio pasekmių gyventojų užimtumui šalinimas bei šešėlinio užimtumo mažinimas. Kiekvienas LR pilietis turi turėti pakankamas socialinio, kultūrinio ir ekonominio gyvenimo sąlygas. Socialiai savarankiškos, vieningos ir kartu stabilios visuomenės kūrimas yra pagrindinis LR saugumo elementas.

Strategijoje taip pat numatytos ekonominio saugumo įgyvendinimo būdai ir priemonės. Užtikrinant LR nacionalinį saugumą strateginiuose ūkio sektoriuose, nustatoma, kurie strateginiai

³⁹ 2002.05.28 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907

⁴⁰ 2002.05.28 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907

⁴¹ 2002.05.28 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907

objektai privalo būti valstybės nuosavybė, o kuriuose leidžiama dalyvauti privačiam LR bei užsienio kapitalui, paliekant sprendžiamąją galią valstybei. Taip pat neleidžiama vienam LR ar užsienio valstybės investuotojui dominuoti viename ar keliuose strategiškai svarbiuose ūkio sektoriuose bei užkertamas kelias neaiškios kilmės kapitalo skverbimuisi į šalies ūkio objektus. Didelis valstybės prioritetas teikiamas veiksams, kuriais numatyta stiprinti šalies ekonomiką. Tokiais veiksmais siekiama sukurti sąlygas stabiliam šalies ekonominiam augimui, užtikrinti aukštesnį Lietuvos piliečių gyvenimo lygį bei didinti ekonomikos konkurencingumą. LR ekonominės plėtros stabilumui užtikrinti šalyje vykdomi veiksmai siejami su sklandžia integracija į bendrą ES rinką. Šios srities svarbiausi veiksmai:⁴²

1. Tolesnis struktūrinių reformų įgyvendinimas.
2. Makroekonominio stabilumo sąlygų užtikrinimas.
3. Investicijoms ir verslui palankios aplinkos, naudingos ekonominei plėtrai, sudarymas.
4. Užimtumo politikos įgyvendinimas skatinant smulkų ir vidutinį verslą bei regionų plėtrą.
5. Eksporto skatinimas.
6. Energijos išteklių privalomųjų atsargų sudarymas.
7. Stabilios fiskalinės ir monetarinės politikos užtikrinimas.
8. Energijos išteklių tiekimo įvairinimas.
9. Ekonomikos infrastruktūros bei transporto parengimas veikti ekstremaliomis ir kritinėmis sąlygomis.

Strategijoje taip pat neabejojama, kad narystė ES sudarys LR sąlygas kelti ekonominės gerovės lygį ir suteiks nekarines saugumo garantijas. Įsiliejimas į demokratinių Vakarų šalių visuomenę skatina šalies ekonominę plėtrą ir vidaus stabilumą ir atveria naujas bendradarbiavimo galimybes kovojant su organizuotu nusikalstamumu bei reaguojant į gamtines ar technologines nelaimes.⁴³

2017 m. sausio 17 d. buvo LR seimas patvirtino nacionalinio saugumo strategijos naują redakciją, kuri yra aktuali iki šios dienos. Strategijos bendrojoje dalyje jau yra minima, kad strategija grindžiama, ne tik Lietuvos įstatymais bet ir Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos ir ES sutartimis, NATO ir ES strateginiuose saugumo politikos dokumentuose pateiktais strateginiais tikslais ir veiklos gairėmis. Jei 2002 metais stojimas į NATO ir ES buvo prioritetais, tai dabar, jau būdama šių organizacijų nare, Lietuva savo strategija grindžia ir šių organizacijų gairėmis.

Naujoje strategijoje, jau yra apibrėžiama, kas yra nacionalinis saugumas – valstybės klestėjimo pagrindas. Tik saugioje aplinkoje įmanoma užtikrinti brandžios demokratinės konstitucinės santvarkos

⁴² 2002.05.28 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907

⁴³ 2002.05.28 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907

funkcionavimą, tvarų ekonomikos augimą, žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, pilietinės visuomenės gyvybingumą. Būtina nacionalinio saugumo sąlyga – sąmoningų piliečių indėlis į šalies saugumo ir gerovės kūrimą, pasirengimas kritiniu atveju prisidėti prie valstybės gynybos.⁴⁴

Tvarus ekonomikos augimas, valstybės strategijoje eina greta brandžios demokratinės konstitucinės santvarkos, bei žmogaus teisių ir laisvės apsauga. Tai reiškia, kad tvarus ekonomikos augimas yra vienas iš kertinių pagrindų norit pasiekti valstybės klestėjimą. Toliau nutarime minima, kad būtina nacionalinio saugumo sąlyga – sąmoningas piliečių indėlis į šalies saugumo ir gerovės kūrimą. Tai labai aktualu šiai dienai, nes piliečių sąmoningumą, galima apibrėžti, ne tik dėl karinių grėsmių, nepasiduoti propagandai, ar būti pilietiškiems ir skleisti patriotizmą, bet dėl šalies ekonomikos klestėjimo ir šalies kaip gerovės valstybės kūrimo. Jau išrinktas LR prezidentas Gitanas Nausėda, savo kalbose ir savo programoje minėjo, Lietuvą, kaip gerovės valstybę, bet reikia suprasti, kad be piliečių sąmoningumo, tai pasiekti bus labai sunku. Piliečių sąmoningumas, ekonomikos diskurse pasireiškia keliose srityse, vienas iš pavyzdžių mokesčių mokėjimas. Debatuose į 2019 m. LR prezidento rinkimus, ekonomikos temoje, visi kandidatai minėjo, kad Lietuvoje, šešėlinės ekonomikos mastas yra apie trisdešimt procentų. Ir kiekvienas sutinka, jog tai yra didžiulė galimybė šaliai suklestėti, jei ištrauktų bent pusę lėšų iš šešėlio. Tai galima padaryti būtent, piliečių sąmoningumu. Valstybei būtų daug lengviau paskirstyti surinktus mokesčius ir dėti visas pastangas ekonomikos tvariam augimui ir tuo pačiu gerovės kūrimui, jeigu didžioji dalis piliečių suprastų, kad jų neva sutaupyti pinigai, įsigijus paslaugas pigiau, nesumokėjus mokesčių, prisideda prie to, kad tie patys piliečiai gaus prastesnes medicininės paslaugas, mažiau finansuojamą švietimą jų vaikams ar anūkams, blogesnius kelius, net brangesnį maistą, nes ištraukus didžiąją dalį šešėlinės ekonomikos, galima būtų mažinti ir pridėtinės vertės mokesťi. Gyventojus reikia šviesti, būti sąmoningiems visais aspektais, kurie yra svarbūs nacionaliniam saugumui.

Jeigu senojoje nacionalinio saugumo strategijoje, apie ekonomiką, buvo užsimenama tik tiek, kad Lietuva turi augančią, stabilią ekonomiką, tai dabar, strategijoje yra pabrėžiama, jog nacionalinis saugumas, be tvaraus ekonomikos augimo, sunkiai galimas, taip pat neabejojama, kad be piliečių sąmoningumo, gerovės šalyje nesukursi. Taip pat teigiama, kad LR saugumui yra būtina jos vidaus gyvenimo sričių pažanga, užtikrinanti tvarią valstybės raidą, todėl socialinės atskirties, demografiniai, ekonominiai, energetiniai, aplinkosauginiai, informacinio, kibernetinio ir viešojo saugumo klausimai yra neatskiriama šalies nacionalinio saugumo dalis.⁴⁵

⁴⁴ 2017.01.17 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. XIII-202

⁴⁵ 2017.01.17 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. XIII-202

ES suteikia papildomų saugumo garantijų, remia LR ir kitų regiono šalių infrastruktūros projektus, didinančius Baltijos valstybių ekonominį ir energetinį saugumą.⁴⁶ Teiginys visiškai atitinkantis realybę. Vien buvimas ES šalimi, neužtikrina, nacionalinio saugumo, bet gaunamos naudos, labai prisideda prie bendro saugumo stiprinimo. ES labai prisideda prie ekonominio saugumo stiprinimo, ne vien dėl to, kad niekas nenori taikyti ekonominių sankcijų prieš ES narę, nes pasekmės gali būti daug skausmingesnės, bet ir dėl to, kad ES stipriai prisideda prie infrastruktūros projektų finansavimo, kurie yra svarbus ekonominiam augimui, ar užsienio investicijų pritraukimui. Keletas pavyzdžių, naujų infrastruktūros projektų, kurie yra įgyvendinami su ES finansavimu. „Transeuropinio tinklo jungtis – Vilniaus miesto vakarinio aplinkkelio III etapas“ projekto vertė 94,5 mln. Eur, ES finansuoja 84,0 mln. Eur. „Komunalinių atliekų naudojimo energijai gauti pajėgumų sukūrimas Vilniaus mieste“ projekto vertė 141,9 mln. Eur, ES finansuoja 48,5 mln. Eur. „Malkų įlankos gilinimas iki 14,5 m, įskaitant gamtosauginės krantosaugos sienutės įrengimą“ projekto vertė 67,1 mln. Eur, ES finansuoja 57,0 mln. Eur.⁴⁷ Sumos tikrai didelės ir stipriai palengvina ekonominę našą, tuo pat metu skatina Lietuvos ekonominį augimą, ir stiprina ekonominį potencialą, gal Lietuva galėtų ir pati įgyvendinti šiuos projektus, tačiau jie nusikeltų ne vienerius metus į ateitį.

Jeigu 2002 m. strategijoje pirmaeiliai interesai su ekonomika, buvo siejami neženkliai, tai 2017 m. strategijoje yra išskiriama, kad pirmaeiliai LR nacionalinio saugumo interesai yra: valstybės raidos tvarumas, ekonominis, energetinis, aplinkosauginis, informacinis, kibernetinis, socialinis saugumas.⁴⁸

2017 m. nacionalinio saugumo strategijoje yra nurodomi LR nacionalinio saugumo politikos prioritetai ir ilgojo ir vidutinio laikotarpių uždaviniai, dalis jų glaudžiai susiję su šalies ekonomikos galimybėmis ir ekonominiu saugumu.⁴⁹

- Nacionalinių gynybos pajėgumų stiprinimas skaidomas į priemones, viena iš jų - Lietuva nuosekliai didins krašto apsaugos finansavimą, kad jis vėliausiai 2018 m. pasiektų minimalų 2 proc. šalies bendrojo vidaus produkto (BVP) lygį, ir užtikrins tolesnį tolygų finansavimo didinimą. Kadangi įstatymas nėra atnaujintas, galime patikslinti, kad 2018 m. gruodžio 11 d. LR Seimas priėmė 2019 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymą. Krašto apsaugos ministerijai patvirtinti asignavimai sudaro 948 mln. Eur. arba 2,01 proc. BVP.⁵⁰ Tai reiškia, kad valstybė ir partijos laikosi susitarimų, ir krašto apsaugos finansavimas, galiausiai pasieks planuotus 2,5 proc. šalies BVP.

⁴⁶ 2017.01.17 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. XIII-202

⁴⁷ https://europa.eu/european-union/topics/energy_lt

⁴⁸ 2017.01.17 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. XIII-202

⁴⁹ 2017.01.17 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. XIII-202

⁵⁰ https://kam.lt/lt/veikla_576/biudzetas_538.html

- Ekonominio ir energetinio saugumo stiprinimas. LR, siekdama užtikrinti ekonominį ir energetinį saugumą:
 - užtikrins tvarų ekonomikos augimą, įgyvendindama makroekonomikos politiką, orientuotą į fiskalinį ir monetarinį stabilumą, ekonomikos skatinimą, eksporto diversifikaciją, finansų ir ekonomikos krizių prevenciją; bendradarbiaus su kitomis valstybėmis siekiant užkirsti kelią pinigų plovimui, mokesčių slėpimui, ypač per lengvatinio apmokestinimo bendroves, skaidrins valstybei svarbių įstaigų, įmonių bei organizacijų finansavimą, jų finansinę drausmę;
 - vykdys priemones, neleidžiančias vienam LR ar užsienio investuotojui vyrauti strateginiuose ūkio sektoriuose ir užkertančias kapitalo, neatitinkančio nacionalinio saugumo interesų, skverbimąsi į šalies įmones, užtikrins strateginių ūkio sektorių, įmonių ir įrenginių apsaugą, taip pat priemones, neleidžiančias ūkio subjektams, neatitinkantiems nacionalinio saugumo interesų, perimti žemės plotus;
 - užtikrins nenutrūkstamą energijos tiekimą iš saugių ir patikimų šaltinių, mažins nacionalinių energetikos sistemų priklausomybę nuo dominuojančių energijos tiekėjų, sudarydama sąlygas energijos išteklių diversifikacijai ir konkurencijai. Siekdama užtikrinti nacionalinį saugumą, ribos elektros importą iš kaimyninių trečiųjų šalių, kuriose įgyvendinami branduolinių elektrinių projektai kelia grėsmę LR nacionaliniam saugumui, aplinkai ir visuomenei;
 - vykdys kompleksinę nacionalinių energetikos sistemų integraciją į ES energetikos rinką ir sistemas ir bendrą Europos vidaus energijos rinką, sieks elektros sistemos sinchronizacijos su kontinentinės Europos tinklais;
 - mažins energetinę priklausomybę nuo importo, skatindama vietinių ir atsinaujinančių energijos išteklių naudojimą, įgyvendindama energetinio efektyvumo didinimo priemones ir įvertindama branduolinės energetikos panaudojimo galimybes;
 - siekdama užtikrinti energetikos įmonių veiklą ekstremaliomis sąlygomis, smarkiai sumažėjus arba visiškai nutrūkus energijos ar jos išteklių tiekimui, kaups ir išlaikys energijos išteklių privalomąsias atsargas, stiprins regionų bendradarbiavimą šioje srityje;
 - vykdys nacionalinio saugumo interesus atitinkančias priemones, skatinančias LR transporto infrastruktūros konkurencingumo regione didinimą, aktyviai gins šalies vežėjų interesus užsienio rinkose;
 - siekdama diversifikuoti ne tik prekių, bet ir paslaugų eksporto rinkas bei tranzitu per LR gabenamų krovinių srautus, skatins Rytų ir Vakarų transporto koridorius, Baltijos jūros ir Juodosios jūros transporto koridorius ir Šiaurės jūros ir Baltijos jūros transporto koridorius, įskaitant

europinės vėžės „Rail Baltica“ geležinkelį ir „Via Baltica“ automobilių kelią, užtikrinančių LR integraciją į ES transporto tinklus, plėtrą.

2.2. Grėsmės pavojai, rizikos veiksniai

Tiek 2002 m. nacionalinio saugumo strategijoje tiek, 2017 m., atnaujintoje nacionalinio saugumo strategijoje, nemažai iškelta grėsmių, kurios siejasi su šalies ekonomika, ar gali daryti įtaką ekonominiam saugumui.

2002 m. strategijoje buvo numatyta, kad pernelyg didelė LR priklausomybė nuo vienos šalies strateginių žaliavų bei energijos tiekimo ar užsienio kapitalo, atstovaujančio ekonomikai, kur laisvoji rinka neužtikrinta ar nestabili, koncentracija kuriame nors ar keliuose ekonomikos sektoriuose, strategiškai svarbiuose nacionaliniam saugumui, yra potencialus pavojus ne tik ekonominei gerovei, bet ir šalies saugumui.⁵¹ Dabar jau žinome, kad šios grėsmės ypatingai susijusios su priklausomybę nuo vienos šalies strateginių žaliavų bei energijos tiekimo buvo stipriai sumažintos, pasistačius suskystintų dujų terminalą. Kai tik laivas pasiekė Klaipėdos uostą, Lietuvos tuometinė prezidentė Dalia Grybauskaitė pasakė: „daugiau niekas negalės mums diktuoti dujų kainos ar pirkti mūsų politinės valios arba papirkinėti mūsų politikų. Sau ir pasauliui dars kart įrodėme, kad mūsų tauta sugeba ginti savo nepriklausomybę kasdien – svarbiausias Lietuvos apsisprendimas šiandien yra įrašytas atplaukusio laivo pavadinime“.⁵² Ir JAV valstybės sekretorius J. Kerry parašė laišką Lietuvos prezidentei, kuriame jis taip pat įvertina nacionalinio saugumo strategijos įgyvendinimą, bei pagyrė „strateginį matymą bei tvirtą ir nuoseklią vadovavimą“.⁵³

Laivo pavadinimas „Nepriklausomybė“ ir tai, kad Lietuva tikrai sugebėjo įgyvendinti šį projektą, su visais trukdžiais iš trečių šalių, buvo aiškus, signalas, kad Lietuva tikrai laikosi ir ateityje laikysis savo nacionalinio saugumo strategijos. Tai patvirtina ir LR VSD 2015 metų grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas, kuriama teigiama, kad 2014 m. Rusijos subjektai aktyviai kritikavo Lietuvos pasirinkimą statyti Klaipėdos SGD terminalą, taip pat įvairiais būdais siekė sukliudyti Baltijos regione kurti efektyviai funkcionuojančią, diversifikuotą gamtinių dujų rinką. VSD vertinimu Rusija viešojoje erdvėje formuos nuomonę, kad energetinė nepriklausomybė yra šalies gyventojams nereikalingas, neapsimokantis, neprotingas pasirinkimas.⁵⁴

⁵¹ 2002.05.28 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907

⁵² <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/73919/prezidente-apie-independence-galime-didziutis-ryztu-ir-drasa>

⁵³ <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/73919/prezidente-apie-independence-galime-didziutis-ryztu-ir-drasa>

⁵⁴ LR VSD 2015 m. grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas

2002 m. strategijoje taip pat teigiama, kad tam tikri ekonominiai veiksniai gali kelti pavojų LR saugumui, jos gyventojų gerovei, valstybės nepriklausomybei ar konstitucinei santvarkai. Tai galėtų būti:⁵⁵

- turto valdymo perėmimas politiniais tikslais nacionaliniam saugumui strategiškai svarbiuose ūkio sektoriuose ir objektuose, siekiant vykdyti ekonominiam saugumui žalingą veiklą;
- nacionaliniam saugumui strategiškai svarbių ūkio ir energetikos sektorių nevisavertis funkcionavimas, bei nacionaliniam saugumui strategiškai svarbių objektų veiklos sutrikimas, netinkamas šių objektų naudojimas arba nenaudojimas pažeidžiant valstybės interesus.

Šios grėsmės iš pirmo žvilgsnio neatrodo galinčios daryti didelę žalą bendram ekonominiam saugumui, bet tam metui būdingas korupcijos lygis, aukščiausiuose valdžios sluoksniuose, privertė, tai įtraukti, net į nacionalinio saugumo strategiją.

Paskutinės grėsmės susijusios su ekonominiu saugumu, kurios nurodytos 2002 m. nacionalinio saugumo strategijoje skamba taip - netolygi socialinė ir ekonominė raida, didinanti gyvenimo lygio skirtumą tarp įvairių socialinių grupių, yra laikoma pavojaus veiksniumi. Ji gali pasireikšti kai kurių socialinių grupių gyvenimo lygio nuosmukiu, augančiu nedarbo lygiu, kartu skatindama socialinį ir politinį ekstremizmą. Šis pavojus lemia nusikalstamumo didėjimą, o tai taip pat yra pavojaus nacionaliniam saugumui veiksnys. Šešėlinių finansinių ir organizuotų nusikalstamų grupuočių veikla kelia didelę grėsmę valstybei ir visuomenei. Išvardytos grėsmės ir pavojai yra dinamiški, todėl gali smarkiai keistis priklausomai nuo vidaus, regioninių ir globalinių pokyčių bei sąlygų.⁵⁶ Šias grėsmes priskirčiau prie ekonominiam saugumui turinčių įtakos, bet jos atsiranda iš socialinio saugumo spragų. Žinoma, ekonominis ir socialinis saugumas koreliuoja tarpusavyje, bet lyginant 2017 m. ir 2002 m. kada buvo sukurta ši strategija, nemažai Lietuvoje kas pasikeitė.

2017 m. nacionalinio saugumo strategijoje, pirmu sakiniu apie grėsmes yra pažymima jog dinamiška, kompleksiška ir sunkiai prognozuojama LR saugumo aplinka pasižymi tuo, kad išorės ir vidaus, karinės ir nekarinės grėsmės, pavojai ir rizikos veiksniai yra tarpusavyje susiję. Atsižvelgiant į pakitusią saugumo aplinką, konvencinės karinės grėsmės LR ar kitai regiono šaliai nebėra teorinės, o karinės ir nekarinės (diplomatinės, informacinės, kibernetinės, ekonominės, energetinės, finansinės, teisinės) priemonės, nukreiptos prieš LR nacionalinį saugumą, gali būti naudojamos išvien, siekiant paveikti labiausiai pažeidžiamas valstybės gyvenimo sritis.⁵⁷

⁵⁵ 2002.05.28 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907

⁵⁶ 2002.05.28 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907

⁵⁷ 2017.01.17 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. XIII-202

Grėsmės, pavojai ir rizikos veiksniai, kuriems nacionalinį saugumą užtikrinančios institucijos turi skirti ypatingą dėmesį:⁵⁸

- užmaskuotos karinės ir žvalgybos priemonės, kurias pasitelkia užsienio valstybės ir kurios gali būti panaudotos siekiant daryti neigiamą įtaką LR politinei sistemai, kariniams pajėgumams, teisėsaugai, socialiniam ir ekonominiam stabilumui, apsunkinti nacionalinių ir NATO sprendimų priėmimo procesą, išbandyti NATO ir ES vienybę, neteisėtai gauti valstybės ir tarnybos paslaptį sudarančios informacijos;

- ekonominė ir energetinė priklausomybė, ekonomikos ir ūkio pažeidžiamumas – euroatlantinės integracijos kriterijų neatitinkančių valstybių ūkio subjektų, taip pat valstybių, kurios įeina į buvusios SSRS pagrindu įkurtas politines, karines, ekonomines ir kitokias valstybių sąjungas bei sandraugas, ūkio subjektų dalyvavimas siekiant dominuoti nacionaliniam saugumui strategiškai svarbiuose ūkio sektoriuose, ketinimai perimti nacionaliniam saugumui strategiškai svarbių įmonių ir įrenginių kontrolę bei žemės plotus, Baltijos valstybių elektros energetikos sistemos veikimas sinchroninėje Nepriklausomų Valstybių Sandraugos sistemoje (IPS/UPS), trukdantis valdyti LR elektros sistemą ir elektros energijos srautus per jungtis su Rusijos Federacija ir Baltarusijos Respublika; netinkama nacionaliniam saugumui strategiškai svarbių įmonių ir įrenginių apsauga ar naudojimas pažeidžiant valstybės interesus, energijos išteklių importo monopolizavimas, transporto sistemos plėtos ir konkurencingumo žlugdymas, nepakankamas eksporto ir investicijų diversifikavimas.

⁵⁸ 2017.01.17 LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. XIII-202

3. EKONOMINIO SAUGUMO PROBLEMATIKA ES BEI TRANSATLANTINĖJE ERDVĖSE

3.1. Ekonominio saugumo problematika ES

ES buvo sukurta kaip ekonominė bendrija, norint skatinti ekonominį bendradarbiavimą, tarp šalių narių, dabar ši sąjunga labiau politinė, nei ekonominė, tačiau ekonominio saugumo problemos ar grėsmės iš ES dienotvarkės niekur nedingo. Šiais laikais ES atsiduria tarptautinės politikos ir ekonominio vystymosi kryžkelėje, ieškodama naujų kelių, kuriais reikia eiti. Daugybė naujausių įvykių sukūrė jos poziciją ir tolesnio gilinimo ir plėtros perspektyvas. Nacionalinio saugumo klausimai ES tampa svarbiausiu prioritetu. Aptariami įvairūs nacionalinio saugumo aspektai, tačiau ekonominio, energetinio saugumo klausimai išlieka vieni aktualiausių. Apskritai ES nacionalinio saugumo diskusijas daugiausia lėmė 2006 ir 2009 m. dujų krizės, kai Rusijos dujos nustojo tekėti per Ukrainos vamzdynus, kurią sukėlė abiejų tautų ginčai dėl dujų kainų ir skolos. Krizė kilo dėl didėjančios energijos eksportuotojų baimės dėl išteklių nacionalizmo ir dėl aukštų naftos kainų. Pagrindinis rūpestis buvo, Europos ekonomikai būdingas, politinis energijos eksportuotojų spaudimas ir strateginė konkurencija su išteklius naudojančia Kinija. Tačiau šiandien baimės dėl aprūpinimo atrodo ne tokios akivaizdžios. Energijos saugumas buvo apibrėžtas įvairiais būdais ir apima šias apibrėžtis: nuo siaurų fizinio tiekimo sutrikimo klausimų iki platesnių, susijusių su energijos rinkų pokyčių politinėmis, aplinkos ir ekonominėmis pasekmėmis.⁵⁹

Nepaisant to, paprasčiausias apibrėžimas, kurį Tarptautinė energetikos agentūra naudoja energetiniam saugumui apibūdinti, yra „nepertraukiamas energijos šaltinių prieinamumas.“ Norint pasiekti šį saugumą reikia stengtis sumažinti tiek išorės, tiek vidaus energetikos sistemų riziką, ir sukurti atsparumą, kad būtų galima valdyti likusią riziką. Priemonės šiam tikslui pasiekti yra įsitikinimas, kad rinkos veikia taip, kad paklausa ir pasiūla atitiktų, pakankamą gamybą, taip pat transporto infrastruktūros plėtrą, diversifikuotų energijos tiekėjų išlaikymą. Tačiau energetinio saugumo aspektai turėtų būti suderinti su aplinkos ir konkurencingumo jėgomis, ypač susijusius su klimato kaita.⁶⁰ Visi šie bandymai, stabilizuoti rinką, ar atsikratyti priklausomybės nuo vieno ar kelių nepatikimų tiekėjų, galimi tik visos ES vardu, mažai šalių, galėtų daryti tokį milžinišką spaudimą tiek Rusijai tiek Kinijai.

Žinoma ES galia slypi jos vienybėje, ir šiuo metu, vykstantis ir vis nesibaigiantis „Brexit“ tikrai negerina ES bendro saugumo ir ekonominio saugumo atskirai. ES laikoma viena didžiausių rinkų

⁵⁹ Dreyer I, Stang G. – “What energy security for the EU, 2013, p. 39

⁶⁰ Comolli V. – “Energy Security. Europe and Global Security”, London: Routledge, 2010 p. 177-196

pasaulyje. Tai reiškia, kad vieno iš strateginių partnerių pasitraukimas neabejotinai paveiks visą rinką. Šalims, kurios anksčiau eksportavo prekes į Didžiąją Britaniją, gali tekti pasirinkti kitas rinkas savo prekėms. Savo ruožtu Didžioji Britanija turėtų daugiau problemų nei naudos, nes pasitraukus, iš naujo bus įvesti tarifai, kurie galų gale padidins prekių, eksportuojamų iš Didžiosios Britanijos į kitas Europos šalis, kainą. Komercinis darbo jėgos gyvybingumas yra praėitis, nes Didžioji Britanija pasirinko nepriimti išorės imigrantų. Tai turi įtakos tam tikriems sektoriams, kuriems reikalingi nekvalifikuoti darbuotojai.

Taip pat tikimasi, kad „Brexit“ turės neigiamos įtakos globaliam ES vaidmeniui. Kai kurie linkę manyti, kad tai gali paskatinti kitų šalių pasitraukimą, nes jos gali nesinaudoti tokia reikšminga nauda kaip anksčiau, todėl dėl šių pasitraukimų gali žlugti ES. Be to, „Brexit“ greičiausiai lems laisvių, kurias Jungtinė Karalystė iš pradžių buvo įpratusi, suskirstymą. Tai gali baigti griauti laisvosios prekybos bloką dėl to, kad teks įvesti apribojimus prekėms, įvežamoms į Didžiąją Britaniją ir iš jos. Maždaug 44,0 proc. Didžiosios Britanijos eksporto keliauja į ES, todėl šaliai gali tekti ieškoti kitų amžinų rinkų, nebent derybos duotų vaisių, ir tai visai nėra lengva užduotis.⁶¹

Galima matyti, kad „Brexit“ yra vienas didžiausių pastarojo meto sukrėtimų. Tai net sukėlė daug netikrumo dėl ES ateities. Tai kilo iš idėjos, kad Didžioji Britanija pagaliau buvo pavargusi nuo didelio imigrantų antplūdžio, kurie persikelia į šalį ir naudojami tokiomis pačiomis privilegijomis, kaip ir kiti piliečiai. Taigi liūdna, kad Didžioji Britanija planuoja išstoti iš ES, tačiau reikia imtis tam tikrų derybų, kad nei ES, nei Didžioji Britanija nepatirtų didelių nuostolių. Belieka tik palaukti ir pamatyti, kas nutiks artimiausioje ateityje, kol bus galima nuspręsti, ar šis sprendimas buvo protingas, ar neapgalvotas. Žinoma tai nereiškia, kad ES sėdi ir laukia, kol ekonominis saugumas bus pažeistas. Vyksta derybos ir planavimas kurių dienotvarkės neapsieina be ekonominių saugumą stiprinančių temų.

Nagrinėjant ES kasmetinius pranešimus, bei kitus oficialius dokumentus, nepavyko rasti ekonominio saugumo strategijos ES, tačiau tai nereiškia, jog ES nėra ekonominio saugumo problemų, ar siekiamybių. Visa ES strategija yra aptariama strateginėje darbotvarkėje. ES ekonominio saugumo strategija yra formuojama politiniame lygmenyje, ištransliuojant pranešimus, arba šios strategijos, bei gairės yra numatytos parlamento partijų programose. Jean-Claude Juncker dar 2014 m. liepos 15 d. teigė, kad „Pagrindinis mano, kaip Komisijos pirmininko, prioritetas bus sustiprinti Europos konkurencingumą ir skatinti investicijas, siekiant sukurti naujų darbo vietų“.⁶² Kitaip tariant, žiūrint iš ekonominio saugumo perspektyvos, jis iškėlė sau ir visai ES užduotis, stiprinti ekonominį saugumą, per prekybą, investicijas

⁶¹ Shipman T. – „All out war“, 2017 p. 50-53

⁶² Nauja pradžia Europai. Mano darbotvarkė: darbo vietų kūrimas, augimas, teisingumas ir demokratiniai pokyčiai. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/juncker-political-guidelines-speech_lt.pdf

ir darbo vietų kūrimą. Panagrinėjus, galima teigti, kad šios užduotys koreliuoja tarpusavyje, nes skatinant investicijas, ES pati iš savęs bus konkurencingesnė pasaulio rinkoje, tuo pat metu, mažės nedarbas.

ES Komisijos pirmininkas 2014 m. kėlė visam parlamentui užduotis, galime peržvelgti kaip sekėsi jas įgyvendinti:

2018 m. Europos ekonomikos rezultatai buvo geri ir atrodo, kad ji toliau augs. Po beveik šešerių nenutrūkstamo augimo metų valstybėse narėse taip pat matyti vis didesnė ekonominė konvergencija, naudinga žmonėms visuose ES regionuose. Komisija ištesėjo pažadą pasiekti, kad daugiau žmonių turėtų darbą. Investicijos beveik pasiekė iki krizinį lygį, o valstybių finansų būklė, kalbant apie skolas ir deficito dydį, labai pagerėjo. Namų ūkių pajamos toliau didėjo, o valstybių skola mažėjo. Prognozuojama, kad 2018 m. valdžios sektoriaus deficitas ES bus sumažėjęs iki 0,6 proc. BVP (palyginti su 6,2 proc. 2009 m.), o valdžios sektoriaus skolos santykis su BVP – iki 81,4 proc. (palyginti su 88,3 proc. 2014 m.). Infliacija nekinta – ji siekia 1,7 proc. 2018 m. Europos bankai toliau stiprėjo, juos mažiau varžė blogos paskolos ir jie buvo geriau pasirengę atremti galimus ekonominius sukrėtimus. Vis dėlto reikia pabrėžti, kad, nepaisant visų šių teigiamų pokyčių, dėl įtampos prekybos srityje ir geopolitinio netikrumo suprastėjo pasaulinės ekonomikos perspektyvos, o rizika Europos ekonomikai padidėjo.⁶³

Nepaisant gerėjančių ekonominio rodiklių, ES nėra nuo bendro pasaulio atsiribojusi sąjunga, ją taip pat veikia išorės veiksniai, todėl minėtos įtampos dėl „prekybos karų“, veikia taip pat ir ją. Ekonomika gyvuoja ciklais, vienuolika metų ekonominio augimo nėra įprastas dalykas, todėl visos šalys ir sąjungos jau turėtų ruoštis ekonomikos lėtėjimui, tam tikros krizės atėjimui. Lengva formuoti ekonominio saugumo užduotis, kada pinigų srautai nemažėja, užimtumas didėja, netolima ateitis parodys, kaip ES tvarkysis su ekonominiu saugumu, atėjus sunkesniems laikams.

Taip pat Jean-Claude Juncker 2014 m. savo pranešime teigė, „artimiausius penkerius metus noriu tęsti mūsų ekonominės ir pinigų sąjungos reformą, siekdamas išsaugoti mūsų bendrosios valiutos stabilumą ir didinti bendrą valiutą naudojančių valstybių narių ekonominės, fiskalinės ir darbo rinkos politikos strategijų suartėjimą“.⁶⁴ Vėlgi nagrinėjat ar jam tai pavyko, galima drąsiai teigti, jog jo kadencija buvo iš ties gera, nes užsibrėžti tikslai bent jau ekonominio saugumo atžvilgiu buvo pasiekti. Tai byloja toliau pateikti faktai:⁶⁵

2019 m. sausio 1 d. Europa šventė euro dvidešimtmetį. Nuo pat įvedimo jis yra antra daugiausia naudojama atsargų valiuta pasaulyje. Šiuo metu savo valiutas su euru vienaip ar kitaip sieja 60 šalių.

⁶³ ES 2018 m. Bendrasis pranešimas. <http://publications.europa.eu/webpub/com/general-report-2018/lt/#chapter1>

⁶⁴ Nauja pradžia Europai. Mano darbotvarkė: darbo vietų kūrimas, augimas, teisingumas ir demokratiniai pokyčiai. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/juncker-political-guidelines-speech_lt.pdf

⁶⁵ ES 2018 m. Bendrasis pranešimas. <http://publications.europa.eu/webpub/com/general-report-2018/lt/#chapter1>

Netrukus euro zonai teks 85 proc. viso ES BVP. Nepaisant pastarųjų metų sunkumų, visuomenė kaip niekad tvirtai pritaria eurui ir Europos ekonominei ir pinigų sąjungai (toliau - EPS). Nuo finansų krizės pradžios finansinis stabilumas euro zonoje ir visoje ES gerokai padidėjo. Šiuo metu bankai turi daug daugiau kapitalo. Nuo 2014 m. vidutinis neveiksnių paskolų ir viso paskolų portfelio santykis sumažėjo beveik perpus ir artėja prie iki krizinio lygio. Vis dėlto, siekiant išnaudoti visą euro potencialą, reikia nuveikti daugiau. 2018 m. gruodžio mėn. vykusiame euro zonos aukščiausiojo lygio susitikime ES vadovai ėmėsi tolesnių EPS stiprinimo veiksmų – rėmė su Bendro pertvarkymo fondo bendra finansinio stabilumo stiprinimo priemone susijusius planus ir palaikė Europos stabilumo mechanizmo reformą. Remdamiesi Komisijos pasiūlymais dėl kito ilgalaikio biudžeto, ES vadovai taip pat paragino parengti biudžeto priemonę ekonominei konvergencijai ir konkurencingumui euro zonoje ir būsimose euro zonos valstybėse narėse remti.

Naujoje 2019-2024 m. strateginėje darbotvarkėje daugiausia dėmesio skiriama keturiems pagrindiniams prioritetams:⁶⁶

1. Piliečių ir laisvių apsaugai.
2. Stiprios ir gyvybingos ekonominės bazės plėtojimui.
3. Poveikį klimatui neutralizuojančios, žalios, teisingos ir socialinės Europos kūrimui.
4. Europos interesų ir vertybių propagavimui pasaulinėje arenoje.

Antru punktu nurodytas prioritetas, labai glaudžiai siejasi su ekonominio saugumo problematika ES. Be tvarios ir gyvybingos ekonominės bazės visoje ES, negali būti ir kalbos apie, tvarų bendrą ekonominį saugumą. Dokumentas nurodantis ES ateities gaires, būtent ekonominio saugumo problematikoje mato sritis, kurias turime tobulinti. Kad visa tai neliktų tik kalbomis yra nurodyti ir būdai, kaip tai pasiekti. Nagrinėjant giliau ekonominio saugumo problematiką ES, apžvelkime išdėstytus prioritetus:⁶⁷

Stipri ekonominė bazė yra itin svarbi Europos konkurencingumui, klestėjimui ir vaidmeniui pasaulinėje arenoje, taip pat darbo vietų kūrimui. Kadangi technologiniai, saugumo ir tvarumo iššūkiai keičia padėtį pasaulyje, ES turi atnaujinti ilgalaikio tvaraus ir integracinio ekonomikos augimo pagrindą ir stiprinti sanglaudą. Tam reikia užtikrinti ES šalių ekonomikos didėjančią konvergenciją ir spręsti demografines problemas. Gilindama visus ekonominės ir pinigų sąjungos aspektus, užbaigdamą kurti bankų sąjungą ir kapitalo rinkų sąjungą bei stiprindama tarptautinį euro vaidmenį, ES privalo užtikrinti,

⁶⁶ 2019-2024 ES strateginė darbotvarkė. <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2019/06/20/a-new-strategic-agenda-2019-2024/>

⁶⁷ 2019-2024 ES strateginė darbotvarkė. <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2019/06/20/a-new-strategic-agenda-2019-2024/>

kad euras būtų naudingas ES piliečiams ir išliktų atsparus. Kad ES įtaka būtų kuo didesnė, jai reikia labiau integruoto požiūrio, susiejančio visų atitinkamų sričių politiką ir aspektus: gilinti ir stiprinti bendrąją rinką ir jos keturias laisves, kurti ateičiai tinkamą pramonės politiką, spręsti su skaitmenine revoliucija susijusius klausimus ir užtikrinti teisingą bei veiksmingą apmokestinimą. Šiuo atžvilgiu itin svarbus turtas yra bendroji rinką visais savo aspektais. ES negali leisti sau nepakankamai išnaudoti pusės milijardo žmonių turinčios rinkos potencialą, visų pirma paslaugų srityje. Trumpalaikiais sunkumais negali būti naudojama kaip argumentu prieš ilgalaikę strategiją, kuri yra ryžtinga, visa apimanti ir orientuota į ateitį. Šias pastangas privalo papildyti ryžtingesnė, visapusiška ir labiau koordinuojama pramonės politika. ES reikia jų abiejų, ir reikia nedelsiant. Per kelerius artimiausius metus skaitmeninė transformacija toliau spartės ir turės didelį poveikį. ES valdymo organai turi užtikrinti, kad Europa būtų skaitmeniniu požiūriu nepriklausoma ir galėtų teisingai pasinaudoti šios raidos teikiama nauda. ES politika turi būti formuojama tokiu būdu, kad ji įkūnytų ES šalių visuomenės vertybes, skatintų įtraukimą ir išliktų suderinama su ES gyvenimo būdu. Šiuo tikslu ES privalo dirbti prie visų skaitmeninės revoliucijos ir dirbtinio intelekto aspektų: infrastruktūros, sujungiamumo, paslaugų, duomenų, reglamentavimo ir investicijų. Šį darbą turi papildyti paslaugų ekonomikos plėtojimas ir skaitmeninių paslaugų integravimas. Tuo pat metu ES privalo daugiau investuoti į žmonių įgūdžius ir švietimą, daugiau nuveikti siekiant skatinti verslumą bei inovacijas ir didinti mokslinių tyrimų pastangas, visų pirma sprendžiant Europos mokslinių tyrimų, technologinės plėtros ir inovacijų susiskaidymo klausimą. Investavimas į ES ateitį taip pat reiškia viešųjų ir privačiųjų investicijų, be kita ko, į infrastruktūrą, skatinimą ir rėmimą, siekiant finansuoti mūsų ekonomikos ir atskirų įmonių augimą. Pasaulyje, kuriame vis dažniau kyla abejonių dėl bendrų taisyklių ir standartų, bus gyvybiškai svarbu propaguoti vienodas sąlygas, be kita ko, prekybos srityje. Tai reiškia sąžiningos konkurencijos užtikrinimą ES ir pasaulinėje arenoje, patekimo į rinką skatinimą, kovą su nesąžininga praktika, ekstrateritorinėmis priemonėmis ir saugumo rizika, kylančia iš trečiųjų šalių, ir ES strateginių tiekimo grandinių apsaugojimą. Turi būti tęsiamas ES konkurencijos sistemos atnaujinimas atsižvelgiant į naujus technologinius ir pasaulinės rinkos pokyčius.

Kai ES sprendžia ekonominio saugumo klausimus, ji turi apsibrėžti savo strategines „ekonominės gėrybes“ ir nustatyti, kaip apsaugoti ar sustiprinti savo ekonominį saugumą ES lygiu. Pirmiausia, ES strategija turėtų papildyti veiksmus, kuriuos kiekviena ES šalis vykdo savarankiškai. Antra, reikėtų atskirti veiksmus, kuriuos turėtų įgyvendinti valstybės valdžia, valstybės įsikišimą ir valstybės finansus (kad kompensuotų suvokiamus rinkos trūkumus ar spragas), nuo veiksmų, kuriuos

gali įgyvendinti privatusis sektorius (įskaitant investuotojus, bankininkus, nevalstybinius subjektus, įmones ir kt.).⁶⁸

Žvelgiant iš ES perspektyvos, ekonominis saugumas dabar yra visiškai įtrauktas į naująją ES visuotinio saugumo, atsparumo koncepciją. Kadangi ES veikia atviroje rinkoje ir pasaulinėse integruotose ekonomikos struktūrose ir atsižvelgiant į tai, kad ES šalių įmonės aktyviai dalyvauja pasaulinėse tiekimo grandinėse, ES ekonominis pažeidžiamumas didėja. Atsižvelgiant į tai, ES ekonominio saugumo nagrinėjami klausimai, strategiškai svarbūs Europos kolektyviniu požiūriu. Tai apima ES energetinę priklausomybę, fizinės strateginės infrastruktūros apsaugą, galimybę naudotis žaliavomis ir pagrindinėmis prekėmis, jūros ir oro maršrutų laisvę, aplinkos apsaugą ir klimato pokyčius, migracijas, ES finansų sistemos trapumą, „Brexit“ poveikį, efektyvesnę vystymąsi. Taip pat turi būti atsižvelgiama į sudėtingesnius atvejus, tokius kaip ES transatlantinių santykių ateitis, būsima ES ir Kinijos ekonominių ir prekybos santykių raida, sankcijos Rusijai ir ekonominis bei politinis stabilizavimas.

ES ekonominio saugumo problematikoje daugiausia dėmesio turėtų skirti ES programoms ir priemonėms, skirtoms apsaugoti ES ekonominį saugumą (antidempingo veiksmai, tvaraus vystymosi strateginis investicijų planas, apribojimai, apsaugos sąlygos, abipusiai naudingos patekimo į rinkas sąlygos ir t. t.) arba jį sustiprinti. ES taip pat įsteigė „Ekonominės diplomatijos“ darbo grupę, atsakingą už ES ryšių su investuotojais, įmonėmis, ekonomikos ir verslo bendruomene bei kitais dvišaliais ir tarptautiniais paramos teikėjais trečiojoje šalyse stiprinimą. ES delegacijos yra atsakingos už politikos įgyvendinimą ir verslo dialogus vietos lygiu. Derybose dėl ES laisvosios prekybos susitarimų su šalimis partnerėmis taip pat atsižvelgiama į Europos ekonominį saugumą, nacionalinius ir abipusius interesus. Šiuo atžvilgiu ES siekia išvengti pavojaus, kad teisėtoms ekonominio saugumo problemoms bus suvokiamos kaip silpnai uždengtas protekcionizmo priedas. Neseniai priimtas ES sprendimas sukurti TUI tikrinimo mechanizmą nacionaliniu ir ES lygiu atitinka poreikį apsaugoti nacionalinius interesus, ES saugumą ir ES strateginius prioritetus bei interesus.⁶⁹

Reikia pabrėžti, kad ne visi ES parlamento nariai apie ekonominį saugumą kalba vienodai, pavyzdžiui Philippe Lamberts dėsto mintis taip:⁷⁰ jo manymu jei panagrinėti Europoje priimamus teisės aktus, tokius kaip laisvosios prekybos susitarimas su Kanada, už kurį neseniai balsuota Europos Parlamente, saugumas vaidina svarbų vaidmenį: bent jau saugumas investuotojams, saugumas siekiant apsaugoti investicijas ir leisti bankams perkelti rizikos našta savo klientams. Taigi saugumo klausimas

⁶⁸ EU economic security. <http://brusselsdiplomaticacademy.eu/wp-content/uploads/2018/10/EU-economic-security.pdf>

⁶⁹ Pinder J. – “European Economic Security: How Can We Master the Modern Economy?” p. 121

⁷⁰ <https://www.greeneuropeanjournal.eu/system-failure-social-and-economic-insecurity-in-europe/>

yra pagrindinis etapas, tačiau iš esmės jis susijęs su investuotojais ir pensijų fondais. Dirbančių žmonių saugumas iš tikrųjų nėra prioritetas. Per pastaruosius 30 metų ir nuo judėjimo link neoliberalizmo darbuotojų laisvės buvo nuolat silpninamos dėl konkurencingos laisvosios prekybos logikos, o ES valstybių narių socialinėms sistemoms daromas nuolatinis spaudimas. Paprasti žmonės atsiduria nepalankiose situacijose, o stiprinamas didelis verslas. Kaip mes dažnai girdime, tai tiesiog politinio pasirinkimo, o ne įgyvendinamumo klausimas. Jis teigia, kad ES dar niekada nebuvo tokia turtinga kaip dabar. Tikrasis klausimas yra, kaip paskirstomi šie turtai. Galime daryti išvadą, jog kai kuriems parlamento nariams kyla abejonių, ar stiprinant ekonominį saugumą, nėra pažeidžiamas socialinis saugumas ir ar tuo pačiu metu nepasireiškia kriminogeninio saugumo apraiškos, ar tikrai visos ES skirtos lėšos skirstomos teisingai, nepažeidžiant kitų teisių, ar nepraturtėjant kitų sąskaita.

Atrodo, kad ekonominiam saugumui ir tarptautiniams santykiams ES įtakos turėjo daugybė svarbių pokyčių. „Brexit“, energetikos klausimai ir ES, kaip pagrindinės pasaulinės veikėjos, vaidmuo tarptautiniuose santykiuose gali pakenkti jos tvirtai, kaip vienos iš pirmaujančių pasaulio ekonomikų, padėčiai. Dabar ES susiduria su sunkiais laikais, kai kyla grėsmė ne tik jos ekonominiam ir politiniam saugumui, bet ir jos egzistavimui iš visų pusių. Kalbant apie kitų pirmaujančių ekonomikų, tokių kaip Kinija, Indija, Brazilija ar JAV, konkurenciją, ES turi išsigryninti savo viduje ir ieškoti naujų būdų, kaip sustiprinti savo ekonominę ir tarptautinę padėtį, taip pat kaip sustiprinti vidaus reikalus. Energetinis saugumas gali būti vienas svarbus aspektas, kurio reikia laikytis. Atsižvelgdama į priklausomybę nuo Rusijos dujų ir naftos, ES turi išrasti savo klimato ir energetikos politiką ir daugiau investuoti į atsinaujinančius energijos šaltinius. Be to, ji turi nustatyti visapusišką politiką, kad būtų galima įgyvendinti visa tai, kas paminėta aukščiau. Kalbant apie „Brexit“, tai gali būti nepaskutinė ES šalies iniciatyva pasitraukti iš sąjungos – gali būti ir daugiau šalių, norinčių sekti Didžiosios Britanijos pavyzdžiu. Reikėtų surasti naują vienijančią idėją, kuri įpareigotų visas valstybes nares siekti vieno bendro tikslo, kuris gali būti federacijos ar konfederacijos sukūrimas. Apskritai ES turi rasti naują vietą neramiame rytojaus pasaulyje, kurioje būtų pilna grėsmių, pradedant ekonominiu nestabilumu ir baigiant terorizmu. Galima tik manyti, kad ES turi labai gerų galimybių išgyventi šiame naujame pasaulyje.⁷¹

⁷¹ Azamatova R., Shadova Z., Shorova B. – „Economic security and international relations in the EU“ journal of security and sustainability issues“ 2017
http://www.lka.lt/download/51091/15%20journal%20of%20security%20and%20sustainability%20issues_virselis_nr_6_4_1_5.pdf

3.2. NATO mechanizmų vaidmuo užtikrinant Euroatlantinės erdvės, ekonominį saugumą.

Šalies ekonomika ir pats ekonominis saugumas labai priklauso nuo jos sugebėjimo užtikrinti ilgalaikį saugumą ir stabilumą. Šios prielaidos ne tik skatina vidaus ekonominę veiklą, bet ir padidina šalies investuotojų ir užsienio partnerių pasitikėjimą, taip pat skatina šalies integraciją į platesnes regionines ir tarptautines ekonomines vertės grandines. Nors šalies ekonominiai rodikliai ir gerovė nėra pagrindinis NATO kolektyvinio saugumo rūpestis, jos tiesioginė funkcija - saugumo užtikrinimas - daro didelį teigiamą poveikį politiniam ir ekonominiam stabilumui. Be to, narystė NATO papildė ekonomikos institucinę sistemą, teisinę bazę ir šalies įmonių saugumą. Tai taip pat mažina netikrumą ir išorinį poveikį aplinkai. Taigi šalies ekonomikos liberalizavimo ir rinkodaros procesas palengvina socialinį spaudimą, taip pat padidėja gerovė ir turto kaupimas, todėl visuomenė tampa saugesnė ir mažiau jautri smūgiams, kuriuos gali pagilinti įvairūs išoriniai ir vidiniai iššūkiai. Esant tokiai ekonominei, politinei ir teisinei sistemai, valstybė gali padidinti savo galimybes pereiti nuo vietinės, izoliuotos ekonomikos prie daug atviresnės ekonomikos. Tai, savo ruožtu, suteikia galimybę racionaliai paskirstyti išteklius, efektyvinti gamybą ir tuo pačiu pereiti prie geresnės gyvenimo kokybės. Ši aplinka yra pagrindas didesniajam optimizmui teikiant tinkamas priemones, prisidedančias prie ekonomikos naujovių ir verslumo skatinimo proceso. Todėl tarp karinio saugumo ir tvaraus ekonominio vystymosi, pagrįsto bendradarbiavimu saugumo srityje ir ekonominiu bendradarbiavimu, turėtų būti labai glaudus ryšys.

Narystė NATO suteikia daugiau galimybių ilgalaikiam ekonomikos augimui. Narystė NATO ir ES taip pat palengvina ekonominį tobulėjimą, padeda užtikrinti valstybės saugumą ir ekonominį stabilumą. Stabilumas, kurį suteikia narystė NATO, yra pakankamai didelis, kad būtų galima atsižvelgti į padidėjusių tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo pagrindą. Narystė NATO ir ją lydintis integracijos procesas padeda užtikrinti, kad šalis narė išliktų politiškai tvirta ir saugi nuo išorinių sukrėtimų, taip pat padeda sustiprinti šalies pastangas ilgalaikėje gerovėje. Konkrečiau, įstojus į NATO 2004 m., smarkiai išaugo Estijos ir Latvijos, abiejų posovietinių valstybių, ekonominė veikla. Iki 2005 m. BVP Estijoje šoktelėjo nuo 6,5 proc. iki 9,5 proc., o Latvijoje nuo 8,7 proc. iki 10,6 proc. Estijoje užsienio investicijos padidėjo daugiau nei trigubai - nuo 965,8 mln. USD iki 3,1 mlrd. USD po įstojimo į NATO. Panašiai tokios tendencijos pradėjo kilti ir Albanijoje, Bulgarijoje, Latvijoje bei Lietuvoje. Kartu su TUI, pagalba vystymuisi jau seniai buvo pripažinta kaip priemonė išgelbėti tautą iš skurdo ir

užtikrinti jos ilgalaikį ekonominį klestėjimą, investuojant į sektorius, pradedant švietimu ir baigiant kariuomene.⁷²

Euroatlantinės integracijos kelias pabrėžė, kad svarbu ugdyti aukštos kvalifikacijos darbo jėgą, kad būtų skatinamas stiprus, tvarus ir subalansuotas augimas stojančioms valstybėms. Todėl naujosios NATO valstybės narės, mėgaudamosis pagrindinėmis kolektyvinio saugumo garantijomis, sugebėjo padidinti išlaidas švietimui. Galima teigti, kad sveikos ir konkurencingos ekonomikos formavimas gali būti pagrindinis šaltinis siekiant ilgalaikio tvaraus bendros piliečių gyvenimo kokybės pagerėjimo ir vienodo pajamų paskirstymo. Galima teigti, kad geras valdymas ir institucionalizuota demokratija padarys maksimalų poveikį NATO efektui ir pasinaudos visomis ekonominėmis galimybėmis.

NATO kaip karinės organizacijos vienas pagrindinių išteklių yra nafta, šiuo metu, neįmanomas karinis konfliktas, ar humanitarinė pagalba, be naftos produktų, todėl natūralu, kad energetinis saugumas, kuris yra ekonominio saugumo dalis, yra vienas iš prioritetų visoje organizacijoje.

Kai geostrateginiai sumetimai yra tokie svarbūs energetinio saugumo politikai, tai nori nenori, geostrateginės organizacijos būna įveltos į tai. Be Jungtinių Tautų ir ES, NATO į savo darbotvarkę įtraukė ir energetinį saugumą. 1999 m. NATO strateginėje koncepcijoje teigiama, kad nutraukus svarbius išteklius gali nukentėti Aljanso saugumo interesai. Tačiau šis pripažinimas nebuvo paverstas konkrečiomis priemonėmis. Atvirkščiai, 2006 m. Aljanso valstybėms narėms buvo pavesta „pradėti konsultacijas dėl tiesioginių energetinio saugumo pavojų“, kad būtų apibrėžtos sritys, kuriose NATO galėtų būti svarbi jos narių energetinio saugumo interesams. Bukarešte valstybės narės sutarė, kad NATO turi tapti aktyvi, energetinio saugumo sergėtoja. Visų pirma jie sutiko dalintis ir sujungti informaciją ir žvalgybos duomenis, skatinti tarptautinį ir regioninį bendradarbiavimą, ir remti pasekmių valdymą bei kritinės energijos infrastruktūros apsaugą. Jie taip pat pavedė NATO tarybai parengti konsoliduotą ataskaitą apie pažangą, pasiektą energetinio saugumo srityje. NATO buvo pavesta parengti principus, kaip spręsti strateginius energetinio saugumo padarinius - tokiu būdu, kuris teikia realią pridėtinę vertę esamai politikai. Yra dvi sritys, kuriose NATO gali atlikti svarbų vaidmenį užtikrinant energetinį saugumą: NATO galėtų būti svarbi saugant energetinius išteklius ir jų transportavimo maršrutus. Šiuo metu nėra už tai aiškiai atsakingų tarptautinių organizacijų ar institucionalizuotų bendradarbiavimo mechanizmų. Jūrų keliai yra ypač svarbūs gabenant nerafinuotą naftą. Apie du trečdalius viso naftos gabenimo vykdo tanklaiviai. Be Panamos ir Sueco kanalų, ypač svarbūs yra Hormuzo sąsiauris (tarp Omano ir Irano) ir Malakos sąsiauris (tarp Malaizijos ir Indonezijos). Teroristiniai išpuoliai prieš šiuos strateginius taškus turėtų rimtų padarinių energijos tiekimui. Ne mažiau jautrūs vamzdynai, kurie sudaro

⁷²Guruli I. – „The Economic Effect of NATO“. <https://forbes.ge/news/1636/The-Economic-Effect-of-NATO>

beveik 40,0 proc. transportavimo. NATO galėtų būti ypač naudinga renkant žvalgybą koordinuojant nacionalines žvalgybos agentūras ir teikiant svarbią informaciją visoms valstybėms narėms.⁷³

NATO būstinėje periodiškai yra atliekamos ekonominės analizės, viena iš siekiamybių yra didinti sąjungininkų sąmoningumą ir supratimą apie ekonominį saugumą ir saugumo ryšius, kurie yra būtini šių dienų sudėtingoje tarptautinėje aplinkoje.

Šiaurės Atlanto sutartyje, antrame straipsnyje nurodoma: „Šalys prisidės prie tolesnio taikių ir draugiškų tarptautinių santykių plėtojimo stiprindamos savo laisvas institucijas, siekdamos geresnio principų, kuriais grindžiamos tos institucijos, supratimo bei plėtodamos stabilumo ir gerovės sąlygas. Jos stengsis pašalinti prieštaravimus savo tarptautinėje ekonominėje politikoje bei skatins bet kurių iš jų arba jų visų ekonominį bendradarbiavimą.“⁷⁴

Tikslinė ekonominės raidos analizė padidina sąjungininkų strateginį supratimą apie galimas grėsmes jų saugumui ir vidinius ir ilgalaikius jų pačių pajėgumus sukaupti išteklius šioms grėsmėms pašalinti. Tokios analizės taip pat remia platesnius politinius ir karinius vertinimus, taip pat NATO narių politinių konsultacijų procesą.

Ekonominis saugumas NATO turi ryšį tarp bendrų makroekonominių veiksnių ir fiskalinio pajėgumo, tai reiškia, kad narės šalys turi skirtingas galimybes finansuoti gynybos poreikius. Sąjungininkams ekonominė raida gali daryti įtaką pažangai siekiant pagrindinių NATO tikslų, tokių kaip gynybos investicijų įsipareigojimas. Technologijų ir saugumo ryšiai, žvelgiant iš ekonomikos perspektyvos, yra dar vienas NATO gynybos ekonomikos vertinimų dėmesio centre.⁷⁵

Taigi vienas iš NATO mechanizmų užtikrinti ekonominį saugumą yra savalaikės analizės atlikimas ir konsultavimasis su narėmis šalimis. Analizės spektras nuo tarptautinio ekonominio saugumo įvertinimo, tai yra ištirti ekonominių tendencijų ir prognozių skirtinguose pasaulio regionuose ryšius bei jų galimą strateginį poveikį sąjungininkų saugumui tiek atskirai, tiek kolektyviai. Taip pat analizė apima galimo ekonominių svertų ir valstybių prievartos poveikio tyrimą, įskaitant teisėtas, daugiašales ekonomines sankcijas ir vienašališkas prievartos priemones, pvz. prekybos embargai, ar dabar vykstantis tanklaivių sprogdinimai. Suvokimas apie tokias priemones palaiko platesnes diskusijas apie platesnę aljanso saugumo aplinką ir galimą riziką bei grėsmes sąjungininkams ir NATO partnerėms.

⁷³ Varwick J. – “NATO’s Role in Energy Security” <https://www.spiegel.de/international/protecting-oil-and-gas-resources-nato-s-role-in-energy-security-a-563210.html>

⁷⁴ Šiaurės Atlanto sutartis. 2004-03-10 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.228603>

⁷⁵ Economic analysis at NATO. 2015-12-03 https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_76400.htm?

4. EKONOMINIO SAUGUMO UŽTIKRINIMAS LIETUVOS NACIONALINIO SAUGUMO DARBOTVARKĖJE

4.1. Eksporto ir investicijų diversifikavimas

Ankstesniuose darbo skyriuose buvo nagrinėtas ekonominis saugumas ir jo stiprinimas, šiame skyriuje pasirinkau paanalizuoti giliau, tai yra išskaidant ekonominį saugumą ir gilesnius jo sektorius, vienas iš jų yra – eksporto ir investicijų diversifikavimas. Lietuvai labai svarbu, ekonominio saugumo aspektu pritraukti kuo daugiau skirtingos kilmės kapitalo, tai dažniausiai daroma per tiesiogines užsienio investicijas (TUI). Siekiant išvengti „Rusijos krizės“, Lietuvos eksportas, taip pat turi būti vystomas skirtingomis kryptimis, kad užsidarius vienai rinkai, nebūtų didelio nuosmukio bendram eksporto lygiui, nebūtų prarandamos darbo vietos, kitaip tariant eksporto ir investicijų diversifikavimas yra būtinas, norint stiprinti ir išlaikyti ekonominį saugumą.

Šiandienos globalizacijos paveiktame pasaulyje investicijų reikšmė sparčiai išaugo. Su TUI siejama nenutrūkstama šalies plėtra ir didėjantis produktyvumas, ypač besivystančiose rinkose. Visos šalys tame tarpe ir Lietuva, deda begalines pastangas TUI pritraukti, yra kuriamos net asociacijos tokios kaip „Versli Lietuva“, kurių pagrindinis darbas yra pritraukti kuo daugiau kapitalo į Lietuvą. Globalizacijos sąlygos suteikia investuotojams didžią pasirinkimo laisvę, kur investuoti savo turimas lėšas, o tradicinė TUI skatinimo politika daugiausia dėmesio skiria problemai, kaip padidinti investicinius srautus.

Investicijos ne tik tiesiogiai pritraukia kapitalą ir investicijų finansavimą, bet ir daro įtaką technologijų, mokslo, žinių, žmogiškojo kapitalo ir regiono plėtrai, visa tai yra sudedamoji ekonominio saugumo dalis. Taip pat skatinamas konkurencingumo augimas. Konkurencingumas yra gebėjimas sudaryti tam tikras ekonomines, socialines, politines-institucines, infrastruktūrines ir kitas būtinas sąlygas vykdyti augančią regiono plėtrą, užtikrinti gyventojų gerovę, taip pat ekonominį ir bendrą nacionalinį saugumą. Jei užsienio kapitalas, nebus tikras dėl savo investuotų lėšų ar technologijų saugumo, jis į tokį regioną niekada neateis.

Kyla klausimas ką gali padaryti Lietuva, stiprinant savo ekonominį saugumą ir pritraukiant daugiau skirtingo užsienio kapitalo. Taigi TUI pritraukimą skatinantys veiksniai gali būti sekantys. Šalims siekiant visapusiško įsitraukimo į tarptautinio kapitalo judėjimą, o įmonėms stengiantis aktyviai dalyvauti TUI pritraukimo procese, tampa labai svarbu stebėti ir analizuoti TUI plėtros tendencijas ir jas

lemiančius veiksnius nuolat kintančioje aplinkoje.⁷⁶ Kaip ir kur pasiskirsto užsienio šalių kapitalas, remiamasi konkrečių investuotojų gebėjimu ir tikslais, taip pat priimančiosios šalies keliamomis sąlygomis. Nemažai tam įtakos turi šalies valdžios dėmesys ir noras bendradarbiauti, taip pat priimančiosios šalies efektyvumas pasireiškia pramonės ir įmonių sugebėjimu bendradarbiauti, daugiau naudos šalies ekonominiam saugumui duoda plyno lauko investicijos, tai galėtų būti gamyklos statyba plyname lauke, kur reikės investicijos į infrastruktūrą, komunikacijas ir t. t. Priimančioji šalis turi norėti prisidėti ir savomis lėšomis, atvesti komunikaciją, ar tiesti kelius, o atėjęs kapitalas, statys gamyklą, kurs darbo vietas.⁷⁷

Taigi, jeigu Lietuva nori stiprinti savo ekonominį saugumą, kaip nurodyta Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje, diversifikuojant investicijas, tai yra pritraukiant kuo daugiau skirtingo ir naudingo kapitalo, Lietuvai reikia: tinkamos prekybos aplinkos, taip pat nepaskutinis yra žmogiškojo kapitalo veiksnys, puikus pavyzdys dabar vis dažniau besikuriančios Fintech įmonės, kurias čia traukia, Lietuvos programuotojai, finansų rinkų reglamentavimas, bankininkystės sistema, šalies ekonomikos atvirumas. Regioninę TUI plėtrą lemia vyriausybės reguliavimas. Kai kurios šalys, bandydamos pritraukti užsienio investuotojus, diferencijuoja mokesčių politiką, vykdydamos mažų mokesčių arba mokesčių pertraukos politiką. Užsienio investuotojai atsižvelgia į infrastruktūrą, kelių tinklą regione. TUI gali padidinti regioninių skirtumų akivaizdumą, nes neišvystytiems regionams nieko negali pasiūlyti. Sąlygas gali pagerinti telekomunikacijų kūrimas, vietinių kelių ir magistralių sujungimas, geležinkelio, oro ir upių transporto prijungimas prie tarptautinio tranzito sistemos, suteikdama mokesčių lengvatas tam tikram laikotarpiui.⁷⁸

Investicijų diversifikavimas būtinas ne tik dėl kapitalo pritraukimo, bet ir kapitalo atskyrimo, kurie teikia naudą ekonominiam saugumui ir kurie kelią grėsmę ekonominiam ar net nacionaliniam saugumui. Tinkamas pavyzdys yra Kinijos kapitalo noras ateiti į Klaipėdos jūrų uostą, investicijos milžiniškos, bet dėl mūsų saugumo institucijų analizės ir nuomonės, tam kapitalui ateiti ir investuoti vis dar nėra galima. Nustatoma vis daugiau atvejų, kai investuoti Lietuvoje siekia užsienio investiciniai fondai ir ES registruoti juridiniai subjektai, kurių galutiniai naudos gavėjai nėra žinomi. Siekiant nuslėpti tikruosius naudos gavėjus ir sumažinti mokesčių našta, dažnai taikomos verslo valdymo schemos per lengvatinio apmokestinimo zonose registruotus juridinius asmenis. 2017 m. buvo nustatyta atvejų, kai

⁷⁶ Stankevičienė, J., Lakštutienė, A., - „Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančių veiksnių ir jų kitimo tendencijų tyrimas Baltijos šalyse“, 2012 p. 69–79

⁷⁷ Raščiuūtė, S., Pentecost, E., Ferrett, B. – “Firm heterogeneity in modelling foreign direct investment location decisions” 2014 m. psl. 56. <https://doi.org/10.1080/00036846.2013.872760>

⁷⁸ Sochulakova J., Igazova M. – “Foreign direct investment in Slovak regions and their impact on regional economic growth, Economics and Management” 2013 p. 501–508. <https://doi.org/10.5755/j01.em.18.3.4250>

pasinaudodami šiomis schemomis Lietuvoje siekė investuoti užsienio fondai ir įmonės, turinčios sąsają su Rusijos ir Baltarusijos piliečiais bei įmonėmis. Kai kurie iš jų siekė gauti teigiamas potencialių dalyvių atitikties nacionalinio saugumo interesams įvertinimo komisijos išvadas. 2017 m. priimti LR bankų įstatymo pakeitimai sudarė galimybę Lietuvoje steigti specializuotus bankus. Šiomis galimybėmis aktyviai domėjosi ir investavimu užsiimančios bendrovės, įvairias finansines paslaugas teikiančios kompanijos bei finansinių technologijų (fintech) įmonės, kurių kapitalo kilmė, veikla ir ryšiai Lietuvai priešiškosiose valstybėse, neatitiko nacionalinio saugumo interesų. Riziką nacionaliniam saugumui kėlė ir Lietuvoje registruotų įmonių, bendradarbiaujančių su Rusijos verslo subjektais, turinčiais tiesioginių sąsajų su šios šalies karinės pramoninės kompleksu, veikla.⁷⁹

Išsiaiškinus TUI naudas ir grėsmes galime panagrinti ir pinigine išraiška kiek vis dėl to Lietuva TUI sulaukia. Lietuvos bankas ir Lietuvos statistikos departamentas skelbia išankstinius 2019 m. antrojo ketvirčio tiesioginių investicijų (TI) duomenis. Naujaisi paskelbti duomenys rodo, kad: TUI srautas Lietuvoje 2019 m. antrąjį ketvirtį sudarė 419,2 mln. Eur, palyginti su 2018 m. atitinkamu laikotarpiu, jis išaugo 3,1 karto. Žinoma, dabar yra ekonominis pakilimas, bet nepaisant to, Lietuva eina tinkamu keliu stiprinant savo ekonominį saugumą. Didžiausi investicijų srautai teko Estijos (189,5 mln. Eur), Suomijos (73,1 mln. Eur) ir Prancūzijos (64,7 mln. Eur) investuotojams, čia aiškiai matome, jog didžiausios investicijos į Lietuvą plūstą iš draugiškų šalių, kurios nesugalvos vieną dieną viską nutraukti, o stabilumas ekonominiam saugumui yra vienas svariausių veiksnių. Vienam šalies gyventojui vidutiniškai teko 6238 Eur TUI (2018 m. birželio 30 d. – 5940 Eur). Didžiausios sukauptos investicijos Lietuvoje susijusios su Švedijos (3,0 mlrd. Eur), Estijos (2,8 mlrd. Eur) ir Nyderlandų (2,5 mlrd. Eur) investuotojais.⁸⁰

Sekantis analizuotinas ekonominio saugumo veiksnys yra eksporto diversifikavimas. Lietuva norėdama turėti diversifikuotą eksportą turi turėti eksporto skatinimo politiką ir jos laikytis. Eksporto skatinimo politikos sėkmę apibrėžia tam tikri kritiniai momentai. Pavyzdžiui, į ilgalaikę šalies raidą nukreiptam eksporto skatinimo politikos suformavimui labai svarbi geriausia pasauline praktika grįsta ekspertinė informacija bei analizė, kuri turi atskleisti tiek pasaulinės rinkos raidą bei galimybes, tiek šalies ilgalaikius konkurencingumo kaitos veiksnius. Vėlesniu etapu, veiksmingam priemonių įgyvendinimui, būtina kryptinga, koordinuota, bendradarbiavimo principais išreikšta viešojo ir privataus sektorių sąveika. Atlikus verslo poreikių tyrimą nustatyta, jog eksportuojančioms įmonėms itin svarbu prieiga prie informacijos apie dominančias eksporto rinkas ir glaudesnis, bei efektyvesnis eksporto

⁷⁹ LR VSD, AOTD prie KAM – Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2018 m. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2018/03/LTU.pdf>

⁸⁰ https://www.lb.lt/uploads/documents/files/TUI_statistikos_pranesimas_2019_2_ketv.pdf

skatinimo politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų bendradarbiavimas. Lietuvos eksporto plėtra ir jos skatinimas yra kompleksinė veikla, kuri prisideda ir prie ekonominio saugumo, priklausanti nuo keleto sektorių (turizmo, investicijų, prekių ir paslaugų, švietimo eksporto) sėkmingos veiklos ir rezultatų. Tai nulėmė, jog Lietuvos eksporto plėtra buvo svarstyta įvairiausiuose formatuose, identifikuojant daugelį rinkų įvairiems sektoriams. Geopolitinės situacijos nepastovumas nulėmė būtinybę identifikuoti didžiausią potencialą, įvertinant sektorių kompleksiskumą, turinčias rinkas ir jose koncertuoti viešojo sektoriaus turimas priemonės.⁸¹

Šiuolaikinėse ekonomikose gamybos procesai yra labai fragmentuoti – tam tikras produktas gali būti gaminamas ar paslauga kuriama kelete sektorių toje pačioje šalyje ar net kelete šalių. Tai yra viena iš ekonominės globalizacijos pasekmių. Dalyvavimas pasaulinės ekonomikos gamybos procesuose yra labai svarbus veiksnys mažoms atviroms ekonomikoms, tokioms kaip Lietuvos. Tai padeda Lietuvai konkuruoti globalioje rinkoje, leidžia pasinaudoti inovacijų ir technologijų perdavimo teikiama nauda ir skatina tvarų ekonomikos augimą. Lietuvos ekonomikai, dalyvavimas pasaulinės ekonomikos gamybos procesuose yra vienas pagrindinių veiksnių skatinančių BVP augimą. Dalyvavimas šiuose procesuose skatina eksporto ir visos ekonomikos augimą trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu, nes vidaus rinka yra per maža, tam, kad ekonomika galėtų sparčiai augti iš vidaus vartojimo BVP komponentų. Ilguoju laikotarpiu eksporto ir importo veiklos skatina šalį įsisavinti naujas technologijas, skatina investicijas į kapitalo priemonių įsigijimą ar atnaujinimą, taip pat investicijas į žmogiškuosius resursus. Todėl dalyvavimas tarptautinėje prekyboje ir pasaulinės ekonomikos gamybos procesuose, skatina gamybos veiksnių našumo ir potencialaus BVP augimą ilguoju laikotarpiu.⁸² Kitaip tariant, Lietuvai būnant mažai ekonomikai pasikliauti vien vidaus vartojimu neįmanoma, būtent eksporto rinkų diversifikavimas, padeda stiprinti ekonominį saugumą, nenutrūkstamas globalizacijos procesas prie to prisideda. Žiūrint iš nacionalinio saugumo prizmės, Lietuvai svarbiausia skatinti draugiškas kryptis ir kontroliuoti, ar atsargiau vertinti tam tikrų kryptų į rytus eksportą.

Eksporto veiklų įtaka Lietuvos BVP nuolat didėja – jei 2010 m. Lietuva eksportavo apie 32,0 proc. savo BVP į užsienio valstybes, tai 2015 m. ši dalis padidėjo iki 37,0 proc. Taigi, per penkerius metus, Lietuvos priklausomybė nuo eksporto veiklos padidėjo 5,0 proc. punktais, o su eksportu susijusios veiklos daro didelį teigiamą poveikį šalies ekonomikos aktyvumui. Kadangi Lietuvos vidaus rinka yra ganėtinai maža, eksporto augimas yra vienas svarbiausių veiksnių lemiančių ir viso šalies ūkio BVP

⁸¹ Versli Lietuva – „Lietuvos tikslinės eksporto rinkos: galimybių analizė ir verslo iššūkiai“ 2016 m. 2-5 psl. https://www.verslilietuva.lt/uploads/media/5719ba37694e4/Lietuvos_tikslines_eksporto_rinkos_ataskaita.pdf

⁸² Lietuvos bankas. Diskusinių straipsnių serija Nr. 7/2018. https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/20804_88634220f1662cf1becb237e4c1b2bf9.pdf

augimą. Vis dėlto, pastebėtina, kad Lietuvos ekonominis aktyvumas tampa vis labiau priklausomas nuo neigiamų užsienio paklausos šokų, todėl ekonominiai cikliniai svyravimai, su esamais mažos ekonomikos resursais, vis mažiau gali būti paveikti vidaus ekonominės politikos priemonėmis. Lietuvos įmonių integracija į pasaulio ekonomiką ir dalyvavimas tarptautinėje prekyboje reikšmingai prisideda prie darbo vietų kūrimo Lietuvoje – vertinama, kad su eksportu susijusios veiklos 2015 m. sukūrė 426 darbo vietas. Per penkerių metų laikotarpį užimtųjų dalis su eksportu susijusiose veiklose padidėjo 2,5 proc. punkto, o užimtųjų skaičius su eksportu susijusiose veiklose tarp 2010 m. ir 2015 m. augo beveik 4 kartus sparčiau nei veiklose, nukreiptose į vidaus rinką. Todėl, daugiau dėmesio skiriant eksporto vystymui, gali būti sukurtos darbo vietos ne tik tiesiogiai eksportuojantiems sektoriams, bet ir netiesiogiai – visai Lietuvos ekonomikai.⁸³

4.2. Energetinis saugumas, kaip ekonominio saugumo veiksnys

Energetinis saugumas, atskiro mokslinio darbo tema, nors jis ir palenda po ekonominiu saugumu, jis labai platus ir ko gero svarbiausias ekonominio saugumo veiksnys. Šios darbo dalies tikslas panagrinėti Lietuvai svarbius energetinio saugumo klausimus, kylančias grėsmes ir sprendimo būdus, kaip stiprinti ekonominį saugumą, energetinio saugumo klausimus.

Vertinti Lietuvos energetinio saugumo lygį pradėdama nuo 2007 m. Šie metai pasirinkti kaip baziniai, nes tuo metu Lietuvos energetikos sektoriuje nebuvo įgyvendinami didesni energetikos projektai. Nagrinėjant integruotąjį Lietuvos energetinio saugumo lygį analizės laikotarpio pradžioje buvo pastebimas nuosaikus lygio didėjimas: nuo 57,0 proc. (2007 m.) iki 59,4 proc. (2009 m.). Uždarius Ignalinos AE energetinio saugumo lygis krito ir trejetą metų (iki 2013 m.) išliko beveik stabilus – buvo 55,6–55,9 proc. Pradedant 2013 m. jau pastebimas energetinio saugumo lygio didėjimas, kuris 2016 m. siekė 67,8 proc. Šalies energetinio saugumo situaciją blogino veiksniai, susiję su gamtinių dujų tiekimo sistema, rinkų suvaržymais, priklausomybe nuo energijos išteklių importo iš vienos šalies tiekėjos ir neproporcingai didelės gyventojų išlaidos energetinėms paslaugoms. Didžiausią įtaką energetinio saugumo lygio didėjimui turėjo mažėjantis gamtinių dujų ir didėjantis biokuro dedamosios svoris šalies kuro ir energijos balanse, mažėjantis energijos vartojimo intensyvumas bei 2015 m. pradėję veikti SGD terminalas ir elektros jungtys su Švedija ir Lenkija.⁸⁴ Žvelgiant į šią statistiką, galime vertinti, jog

⁸³ Versli Lietuva – „Eksporto įtaka Lietuvos ekonomikai: pridėtinės vertės eksporto perspektyva“ 2019-03-29 https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2019/07/2019.03.29_Eksporto-įtaka-Lietuvos-ekonomikai.pdf

⁸⁴ VDU, Lietuvos energetikos institutas, Energetinio saugumo tyrimų centras – „Lietuvos energetinis saugumas 2016-2017“ Kaunas 2018 m. https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/36821/1/ISSN2335-7037_2018_2016-2017.pdf

nacionalinio saugumo strategijoje numatytos prioritetinės kryptis vystomos ir rezultatai nuteikia teigiamai. Energetinis saugumas, palaipsniui gerinimas, grėsmės identifikuotos, lieka laikytis strategijos ir vystyti energetinio saugumo projektus, taip toliau mažinant kylančias grėsmes.

2018 m. birželio 21 d. LR Seimas priėmė nutarimą „Dėl nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo“, kuriame yra identifikuotos grėsmės energetiniam saugumui:⁸⁵

- Elektros energijos tinklo priklausymas Rusijos valdomai Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalių elektros energetikos sistemos (IPS/UPS) sinchroninei zonai. Baltarusijos, Rusijos, Estijos, Lietuvos ir Latvijos (BRELL) elektros sistema, kurioje veikia kitokios nei ES rinkos organizavimo, balansavimo ir kitos taisyklės, vystoma Lietuvai nedalyvaujant ir Lietuva negali daryti jai įtakos.

- Nesaugiai vystomų branduolinių elektrinių plėtojimas regione, keliantis grėsmę nacionaliniam saugumui ir energetikos sistemai.

- Artimiausiais metais Lietuva pagal tarpsteminį elektros jungčių galią galės visus elektros energijos poreikius patenkinti importuodama elektros energiją iš ES valstybių narių, tačiau labai didelė priklausomybė nuo elektros importo mažintų šalies energetinį saugumą.

Baltijos valstybių elektros sistemų sinchronizacija su kontinentiniais Europos tinklais (KET) ir Astravo atominės elektrinės (AE) statybos Baltarusijoje yra tiek nacionalinio, tiek energetinio saugumo požiūriu svarbiausios Lietuvos energetikos politikos dalys. Sinchronizacijos procesas analizuotas Lietuvos energetikos sistemos plėtros scenarijų tyrime, kuriame nustatyta, kad sinchronizacija iš visų strateginiuose dokumentuose numatytų ar svarstytų energetikos projektų turės didžiausią teigiamą poveikį Lietuvos energetinio saugumo koeficientui.⁸⁶

Lietuvos saugumo institucijos mato savo grėsmes ir apžvalgose mini energetinį saugumą. Lietuvos kaimynystėje plėtojami Rusijos ir Baltarusijos atominės energetikos projektai – Astravo AE statyba ir galimas Baltijskajos AE projekto atnaujinimas – kelia grėsmę šalies nacionaliniam saugumui. Šiais projektais siekiama dominuoti regiono energetikos rinkoje ir sutrukdyti jo integracijai į Europos energetikos sistemą. Siekdama šio tikslo, Rusija bando įtraukti Baltijskajos AE projektą į Baltijos šalių sinchronizacijos su KET procesą. Ypač didelį dėmesį Rusija skiria lobistinei veiklai ES institucijose:

⁸⁵ 2018-06-21 LR nutarimas „Dėl nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo“
http://enmin.lrv.lt/uploads/enmin/documents/files/Nacionaline%20energetines%20nepriklausomybes%20strategija_2018_L_T.pdf

⁸⁶ Augutis J., Krikštolaitis R., Leonavičius V. – „Lietuvos energetinis saugumas. Metinė apžvalga 2014–2015 m.“ Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2016 p. 37–41.

organizuojami susitikimai su ES šalių diplomatais ir Europos Komisijos pareigūnais, dalyvaujama įvairiose ekspertų diskusijose. Nepaisant aktyvių Rusijos lobistų ir diplomatų pastangų, jiems nepavyko paveikti sprendimų dėl Baltijos šalių sinchronizacijos su KET. Viešojoje erdvėje Baltijos šalių desinchronizacijos su Rusijos tinklais planus ji pristato kaip grėsmę Kaliningrado srities energetiniam saugumui. Rusija jau nuo 2014 m. vykdo savo energetikos sistemos pertvarką, kuri užtikrins srities sistemos galimybę veikti izoliuotai. Nepasitvirtino išankstiniai „Gazprom“ vertinimai, kad per Klaipėdos suskystintųjų gamtinių dujų terminalą gaunamų dujų kaina negali būti konkurencinga „Gazprom“ siūlomai kainai. Stiprėjant energijos išteklių tiekėjų konkurencijai, „Gazprom“, mėgindama išsaugoti savo pozicijas, bandys manipuliuoti Lietuvai tiekiamų dujų kaina, veikdama per lojalius prekybos dujomis tarpininkus, sudarydama jiems išskirtinai palankias sąlygas įsigyti dujų. Rusijos tarpininkų veikla gali būti pasinaudota stiprinant Rusijos įtaką politiniams ir ekonominiams procesams Lietuvoje.⁸⁷

Šiandien vis daugiau veiksmų leidžia manyti jog Astravo AE nebus saugi, jos veiklos pradžia vis nukeliama, visuose grėsmių vertinimuose ji yra minima, kaip ateities problema Lietuvai. Lietuvos kaimynystėje statoma Baltarusijos AE – tarptautinių branduolinės saugos standartų neatitinkantis, komerciškai nepagrįstas, Rusijos pinigais ir technologijomis remiamas projektas, kuriuo siekiama stiprinti Rusijos pozicijas regione. Korporacijos „Rosatom“ ir Baltarusijos institucijų atstovai viešai skelbia, kad pirmasis jėgainės blokas bus pradėtas eksploatuoti jau 2019 m. pabaigoje, antrasis – 2020 metais. Nepaisant Baltarusijos AE generalinio rangovo – „Rosatom“ įmonės „Atomstroyexport“ – pastangų neatsilikti nuo grafiko bei „liberalaus“ Baltarusijos tarnybų, leidžiančių nepaisyti saugumo reikalavimų, požiūrio, branduolinės jėgainės statybų procesas nėra sklandus. Po 2018 m. rugsėjo pabaigoje vykusio A. Lukašenkos ir V. Putino susitikimo Baltarusijos prezidentas pareiškė, kad Baltarusijos AE generalinis rangovas pažeidė statybų grafiką, bei nuogaštavo, kad projekto įgyvendinimas užtruks ilgiau nei numatyta. A. Lukašenka išsakė reikalavimus Rusijai pratęsti paskolos Baltarusijos AE statybai išmokėjimo laikotarpį bei sumažinti kredito palūkanų normą. Rusijos atstovai, gindami „Rosatom“ reputaciją, prižadėjo, kad jėgainės pirmasis blokas bus pradėtas eksploatuoti, kaip ir skelbiama viešuose pareiškimuose – 2019 m. pabaigoje. Po minėtų A. Lukašenkos pareiškimų projekto generalinis rangovas išplatino pranešimus, kad Baltarusijos AE statybos vyksta sklandžiai ir laikantis susitarimuose numatyto grafiko. Baltarusijos ir Rusijos atstovai daug dėmesio skiria tarptautinės bendruomenės nuomonei formuoti – pirmiausia siekiama užsitikrinti kuo palankesnę Europos branduolinės saugos reguliuotojų grupės (ENSREG) ir Tarptautinės atominės energijos agentūros

⁸⁷ LR VSD, AOTD prie KAM – Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2018 m. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2018/03/LTU.pdf>

(TATENA) ekspertų poziciją. 2018 m. liepą ENSREG patvirtino Baltarusijos AE rizikos ir atsparumo (streso testų) vertinimo ekspertinės peržiūros ataskaitą. Baltarusijos ir „Rosatom“ atstovai manipuliuoja ataskaitos rezultatais: nepaiso užfiksuotų trūkumų, teigdami, jog AE atitinka tarptautinius saugos reikalavimus, neįgyvendina pateiktų rekomendacijų. Baltarusija naudojasi kiekvienu teigiamu TATENA ekspertų atsiliepimu, o bet kokią tarptautinių ekspertų kritiką švelnina ar slepia. Baltarusija bando sukurti įvaizdį, kad Baltarusijos AE statoma laikantis branduolinės saugos reikalavimų ir atsižvelgiant į tarptautinių ekspertų rekomendacijas, tačiau Baltarusijos tarnybos neturi reikiamos kompetencijos tinkamai Baltarusijos AE statybų priežiūrai užtikrinti. Nors V. Putinas, komentuodamas Baltarusijos AE projektą, pajuokavo, kad Rusija stato Baltarusijai atominę elektrinę, nepaisydama savo pačios interesų („vietoje to, kad tiektume gamtines dujas, mes statome branduolinę jėgainę“), šis projektas yra labai svarbus Rusijai. Pirma, jo įgyvendinimas sustiprintų Rusijos įtaką Baltarusijoje: „Rosatom“ kontroliuotą Baltarusijos AE eksploataciją, branduolinio kuro tiekimą, o vėliau ir eksploatacijos nutraukimą. Antra, minėti ilgalaikiai procesai suteiktų Rusijai dar vieną politinės įtakos įrankį ne tik Baltarusijoje, bet ir visame regione. Trečia, pradėjus eksploatuoti Baltarusijos AE Rusija siektų atgauti lyderės pozicijas regiono energetinių išteklių rinkoje. Ketvirta, projektas svarbus korporacijai „Rosatom“, aktyviai siekiančiai stiprinti pozicijas branduolinių technologijų rinkoje. Baltarusija taip pat turi ambicijų tapti svarbia elektros energijos tiekėja, tačiau su Rusija vystomas projektas yra komerciškai nepagrįstas – pradėjusi eksploatuoti Baltarusijos AE, Baltarusija generuos didelį perteklinės elektros kiekį, kurio realizavimo rinkų nėra užsitikrinusi. Baltarusija elektros energiją norėtų eksportuoti ne tik į Eurazijos ekonominės sąjungos regioną, bet ir į Baltijos šalis. Baltarusijos atstovai teigia, kad šalis sėkmingai vykdo prekybą per elektros biržą „NordPool“, todėl labai tikėtina, kad Baltarusija sieks apeiti Lietuvoje priimtą įstatymą, blokuojantį elektros energijos iš nesaugių branduolinių jėgainių patekimą į Lietuvos rinką.⁸⁸

Siekiant išvengti tokios energijos paplitimo Lietuva pripažindama būtinybę užtikrinti, kad Astravo AE pagaminta elektros energija nepatektų į Lietuvos teritoriją, Prezidentūra teiks Seimui rudens plenarinėje sesijoje svarstyti kelių įstatymų pataisas, kurios sugriežtins licencijų išdavimą elektros energijos rinkos dalyviams. Nustačius, kad rinkos dalyvis prekiauja nacionaliniam saugumui grėsme keliančia elektros energija, jo veiklos licencija būtų panaikinama.⁸⁹ Reikėtų įvertinti ir prezidento Gitanos Nausėdos kalbas, kad Astravo AE gamina elektra nebūtinai turi būti uždraustas Lietuvos rinkai.

⁸⁸ LR VSD, AOTD prie KAM – Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2019 m. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2019/02/2019-Gresmes-internetui-LT.pdf>

⁸⁹ <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2019/09/30/g-nauseda-l-linkevicius-tinkamai-atstovauja-lietuvos-nacionaliniams-interesams#ixzz614pxpzZu>

Geopolitiniai žaidimai, leidžia suprasti, kad jeigu Baltarusija nukreiptų savo užsienio politiką iš rytų į vakarus, viskas yra įmanoma.

4.3. Transporto sistemos plėtra ir konkurencingumas

Nagrinėjant pastarųjų metų LR VSD, AOTD – Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimus, transporto sektoriaus grėsmės identifikuojamos panašios. 2017 m. vertinime buvo rašyta: Pagrindinis Rusijos tikslas autotransporto pervežimų sektoriuje buvo blokuoti lietuviškų kompanijų vykdomą tranzitinių krovinių pervežimą, siekiant ilgai perimti visą nelietuviškos kilmės krovinių gabenimą. 2016 m. Lietuvos autotransporto pervežimų įmonės buvo priverstos toliau konkuruoti su Rusijos įmonėmis nelygiavertėmis sąlygomis. Rusija ne tik darė spaudimą Baltarusijos muitinės kontrolės pareigūnams periodiškai stabdyti krovinių pervežimus Lietuvos – Baltarusijos pasienio kontrolės punktuose, bet ir pradėjo taikyti daugiau administracinių reikalavimų Lietuvos autotransporto bendrovėms ir valstybinėms institucijoms, be to, buvo padidinti kelių mokesčiai. Tokiu būdu Rusijos atstovai teigė siekiantys panaikinti įstatymų spragas, leidžiančias įvežti į Rusiją uždraustas ES šalių prekes.⁹⁰ Žinoma tai stabilumo Lietuvos transporto sektoriuje nesuteikė, bet Lietuvos vežėjai sugebėjo prisitaikyti prie, kuriamų naujų sąlygų, kūrė bendrovių filialus Rusijoje, krovinius vežė, kaip Rusijos vežėjai. Tai turėjo įtakos ir bendrovių pelnams ir mokamų mokesčių Lietuvoje dydžiui. Dalis mažų vežėjų, bankrutavo, kita dalis, kuriems pavyko persiorientuoti į kitas rinkas, pradėjo beveik nuo nulio. Galima teigti, kad tokie Rusijos sprendimai tikrai kenkia Lietuvos ekonomikai, tuo pačiu ekonominiam saugumui.

2017 m. protekcionistinė Rusijos transporto politika Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių atžvilgiu iš esmės nesikeitė ir išliko viena pagrindinių galimo poveikio priemonių, sprendžiant Rusijai svarbius geopolitinius klausimus. Kremlius siekia nukreipti Rusijos įmonių krovinius iš Baltijos valstybių į Rusijos jūrų uostus, sumažinti geležinkelio krovinių tranzitą per Lietuvą. Rusija taip pat spaudžia Baltarusiją nukreipti savo krovinius į Rusijos jūrų uostus, nepaisydama ekonominio tokio sprendimo nepagrįstumo. Nors diskriminaciniai Rusijos veiksmai tiesioginės įtakos Lietuvos transporto sektoriui neturėjo, jais yra manipuliuojama siekiant paveikti regiono šalių tarpusavio santykius ir strateginių projektų įgyvendinimą.⁹¹ Ataskaitoje teigiama, kad Rusijos veiksmai tiesioginės įtakos Lietuvos

⁹⁰ LR VSD, AOTD prie KAM – Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2017 m. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2017/03/2016-grėsmių-vertinimas.pdf>

⁹¹ LR VSD, AOTD prie KAM – Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2018 m. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2018/03/LTU.pdf>

transporto sektoriui neturėjo, tačiau jeigu panagrinėtume plačiąją prasme, išvados gali būti kitokios. Taip, didžiosios Lietuvos transporto įmonės sugebėjo prisitaikyti, bet tai tikrai nereiškia, jog jos dėl to nepatyrė papildomų išlaidų. Ekonominiam saugumui, daug neigiamų pasekmių turi nežinomybė. Įmonės negali prognozuoti savo rinkos pajamingumo, todėl stabdomi ateities projektai, investicijos, naujų darbo vietų kūrimas. Dalis vežėjų pradėjo vengti Rusijos krovinių krypties, nors ši rinka laikoma pačia pelningiausia.

Ekonominiam saugumui, grėsmė gali kilti ir iš ES, dėl teisinių reguliavimų. Geras to pavyzdys šių metų balandžio mėnesį Europos Parlamentas (EP) patvirtino savo poziciją dėl „mobilumo paketo“, kuriuo nustatomi reikalavimai ES vežėjams ir vairuotojams, vežantiems krovinius už savo šalies ribų. Rinkinį sudaro trys teisės aktai: dėl vairuotojų poilsio laiko, dėl vairuotojų komandiravimo ir dėl kabotažinių pervežimų kitos ES šalies viduje. Europarlamentarai nubalsavo už palankesnes vairuotojų darbo užmokesčio ir poilsio laiko taisykles, trijų dienų limitą kabotažo operacijoms, taip pat veiksmingesnę vairuotojų kontrolę. Kabotažiniai pervežimai – tai transporto operacijos kitoje ES valstybėje po tarpvalstybinio krovinių pristatymo. EP siekia vietoje esamo kabotažo operacijų skaičiaus apribojimo nustatyti trijų dienų laiko apribojimą, taip pat įvesti sienos kirtimo registraciją transporto priemonių tachografais. Pasibaigus minėtam trijų dienų laikotarpiui, transporto priemonė turėtų išbūti savo registracijos šalyje bent 60 valandų, kol ja būtų leidžiama atlikti naują kabotažo operaciją.⁹² Šie reikalavimai tikrai silpnina Lietuvos vežėjų pozicijas, Europos vežėjų konkurencinėje aplinkoje. Buvęs susisiekimo ministras Rokas Masiulis, kalbėdamas apie rengiamą projektą išsakė savo poziciją: „Su apgailėstaviu tenka konstatuoti, kad dabartinis Mobilumo paketo kompromisas gerokai nutolo nuo savo pirminių tikslų. Vietoje bandymo modernizuoti sektorių ir surasti balansą tarp platesnės konkurencijos ir geresnių socialinių bei darbo sąlygų šiuo metu matome siūlymą įvesti nepagrįstus apribojimus ir išstumti mūsų vežėjus iš kitų šalių rinkų“.⁹³ Didžiausią Baltijos ir kitoms ES pakraščiuose esančioms šalims susirūpinimą keliančių klausimų yra reikalavimas periodiškai gražinti krovininę transporto priemonę į registracijos šalį. Toks reikalavimas yra protekcionistinis, nepalankus ES pakraščiuose esančioms valstybėms ir varžo vežėjų lankstumą organizuojant krovinių pervežimą. Privalomas tuščių vilkikų grįžimas taip pat turi didelį neigiamą poveikį aplinkai – nors ES deklaruoja siekį, kuo labiau mažinti tuščių transporto priemonių važinėjimą. „Lietuvos transporto sektorius sukuria apie 12,1 proc. BVP. Mobilumo paketo įvedimas Lietuvai kainuos apie 3,0 proc. BVP sumažėjimą, tai reiškia, kad tai pajus apie 100000 darbuotojų Lietuvoje“, yra sakęs Tomas Garuolis, „Linavos“ sekretorius transporto

⁹² <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/press-room/20190402IPR34671/ep-patvirtino-pozicija-del-reikalavimu-vezejams-ir-vairuotojams>

⁹³ <https://www.vz.lt/transportas-logistika/2018/10/30/r-masiulis-nauji-reikalavimai-stumtu-musu-vezejus-is-kitu-saliu-rinku>

politikai.⁹⁴ Visą tai pavertus į dar tikslesnius skaičius, 3,0 proc. nuo 2018 m. Lietuvos BVP būtų 1,35 mlrd. Eur.⁹⁵ Prarasti tiek lėšų iš savo ekonomikos būtų didžiulis smūgis ekonominiam saugumui, tačiau ar tie skaičius realūs, parodys tik laikas. Bet kuriuo atveju, jeigu Lietuvos vežėjai nesugalvos būdų, kaip išspręsti ar apeiti šią problemą, tuščių vilkikų grįžimas į registracijos šalis, turės neigiamos įtakos Lietuvos ekonominiam saugumui.

Nagrinėjant ekonominį saugumą, per transporto sistemos plėtros ir konkurencingumo prizmę, negalime palikti jūrų uosto nuošalyje. Klaipėdos valstybinio jūrų uosto užsakymu UAB „Ernst & Young Baltic“ parengta studija „Klaipėdos valstybinio jūrų uosto įtaka miestui ir valstybei“, 2015 m. nustatė, jog Klaipėdos jūrų uostas sukuria 6,24 proc. BVP.⁹⁶ Krovos rezultatai auga kasmet, nepaisant Rusijos ketinimų nukreipti krovinius į kitus Baltijos uostus.

VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija 2018 m. paskelbė 2019-2022 strateginę veiklos planą.⁹⁷ Jame yra išdėstytos grėsmės tokios kaip:

1. Rusijos politika nukreipti Rusijos ir NVS šalių krovinius per Rusijos uostus, kiti Rytų valstybių politiniai sprendimai, galintys riboti tranzitinių krovinių srautus per Klaipėdos uostą.
2. įtempta geopolitinė padėtis, išaugusi terorizmo grėsmė Europoje.
3. didelė uostų konkurencija dėl tos pačios rūšies krovinių srautų. Naujai statomi kaimyninių šalių (Latvijos, Rusijos) uostai ir terminalai Baltijos jūros regione gali paveikti krovinių persiskirstymą tarp uostų.
4. nekonstruktyvi ir uosto plėtrą ribojanti miesto vadovybės politika uosto plėtros atžvilgiu gali užkirsti kelią laiku įgyvendinti tiek ES lėšomis finansuojamus didelės vertės uosto infrastruktūros projektus, tiek išorinio uosto plėtrą ir pritraukti didelės vertės investicijas, kurios sukurtų pridėtinę vertę visai valstybei.

Vienas punktas, kuris įvardijamas kaip grėsmė, kalbantis apie nekonstruktyvią miesto vadovybės politiką uosto plėtros atžvilgiu, turi dvi puses. Vis netyla kalbos apie išorinį uostą, kokią ekonominę naudą jis atneš, projektas pristatomas kaip visos Lietuvos pasididžiavimas. Prie šio projekto savo pinigais, mielai prisidėtų Kinija, bet ar tai plėtros galimybė ar grėsmė ne tik ekonominiam saugumui bet ir nacionaliniam saugumui? Kinijos žvalgyba turi platesnių interesų Lietuvoje – ją domina Lietuvos vidaus ir užsienio politika, ekonomika, gynybos sektorius, Lietuvos piliečiams prieinama informacija

⁹⁴ <https://www.vz.lt/transportas-logistika/2019/04/08/mobilumo-paketis-pralaimetas-musis-bet-ne-karas>

⁹⁵ <https://osp.stat.gov.lt/pagrindiniai-salies-rodikliai>

⁹⁶ <https://www.lsta.lt/files/events/180306%20Valstybe/Arvydas%20Vaitkus.pdf>

⁹⁷ [https://www.portofklaipeda.lt/uploads/DOKUMENTAI/2019/Uosto%20direkcijos%20SVP%202019-2022%20m.%20santrauka%20\(final\).pdf](https://www.portofklaipeda.lt/uploads/DOKUMENTAI/2019/Uosto%20direkcijos%20SVP%202019-2022%20m.%20santrauka%20(final).pdf)

apie įvairių šalių tarptautinio bendradarbiavimo su Kinija projektus, ateities planus.⁹⁸ Dėl šio projekto VSD yra pateikusi informaciją Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui dėl grėsmių, susijusių su Kinijos investicijomis Lietuvoje. Į JAV ir Vokietijos perspėjimus nereaguojanti Lietuvos vyriausybė aukoja nacionalinio saugumo interesus vardan Kinijos planų statyti išorinį uostą Klaipėdoje. Tokia trumparegiška politika jau ne vieną Azijos ir Europos valstybę pavertė Pekino geopolitinių ambicijų aukomis, todėl globalia pasaulio galybe siekiančios tapti Kinijos pasiūlymus investuoti Lietuvoje reikia vertinti labai atsargiai ne tik per ekonomikos, bet ir politikos prizmę. 2017 m. Kinija paskelbė planą, kad investuos 20 mlrd. Eur devyniuose skirtingų šalių uostuose. Planuojamos uostų investicijos dažniausiai vyksta ties trimis „mėlynaisiais ekonominiais perėjimais“ - tai Nacionalinės plėtros ir reformų komisijos, pagrindinės Kinijos ekonomikos planuotojos, paskelbta iniciatyva, kuria siekiama sujungti Aziją su Afrika, Okeanija ir Europa. Kodėl Kinija investuoja būtent į jūrų uostus? Todėl, kad Kinija planuoja, artimiausioje ateityje tapti didžiausia prekių eksportuotoja pasaulyje, uostai bus įrankis Kinijos bendrovėms plėstis. Uostų plėtra, taip pat gali būti naudojama karinėms reikmėms, jeigu krantinės bus Kinijos įmonių, kas uždraus jas nuomoti laivams, kurių paskirtis nėra žinoma, žvalgyba, pavojingi kroviniai. Taip pat pasaulio ekonomikoje augant protekcionizmui, Kinijos plėtra Klaipėdos uoste, gali turėti rimtų pasekmių ekonominiam saugumui. Jeigu didžioji dalis uosto, priklausytų vien Kinijos kompanijoms, tai komunistinės valdžios paspausti jie galėtų prie krantinių neprileisti jokių laivų, išskirtinai tik su Kinijos vėliava. Tai nėra naujiena pasaulyje, pavyzdžiui, Bangladešas 2016 m. atšaukė sutartį su Kinija dėl giliavandenių uostų statybos Sonadijoje. Daugelis šalių tame įžvelgia rizika, todėl, kad didžiąją Kinijos uostų investicijų dalį sudaro centrinės valdžios valdomos valstybinės įmonės.⁹⁹

⁹⁸ LR VSD, AOTD prie KAM – Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2019 m. <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2019/02/2019-Gresmes-internetui-LT.pdf>

⁹⁹<http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1005980484&Country=Lithuania&topic=Economy&subtopic=Regional+developments&subsubtopic=Investment>

IŠVADOS

1. Nacionalinio saugumo samprata yra nuolat kintanti ir nepastovi. Bėgant metams, mokslininkai vis bando kuo tiksliau apibrėžti šią sąvoką, tačiau sunku apibrėžti tai, kas yra be galo nepastovu. B. Buzan buvo apibrėžęs, kas galėtų sudaryti nacionalinį saugumą ir, atrodo, kurį laiką tai buvo nusistovėję. Tačiau šiai dienai niekaip neįsivaizduoju nacionalinio saugumo, kuriame nebūtų kibernetinio saugumo, tad nacionalinio saugumo samprata dar ilgai turėtų būti nepastovi. Kintant žmonių vertybėms ir grėsmėms aplink, kis ir nacionalinio saugumo samprata.
2. Pagal savo subjektiškumą, saugumas turi atskiras dimensijas. Jos neegzistuoja autonomiškai, yra integralios ir turi savo koreliacijas. Nacionalinio saugumo teorijos daugiakompleksiškumą lemia ne tik tikslų ir veikimo lygmuo, bet ir turinio daugialypiškumas ir integralumas. Ekonominio saugumo dimensija koreliuojasi tiek horizontaliai, tiek vertikalčiai. Nacionalinio saugumo sektoriai neveikia atskirai vienas nuo kito. Kiekvienas turi savo vietą saugumo problematikoje ir nustato atitinkamą prioritetų tvarką, tačiau visi jie yra stipriai susijungę sudėtingame sąryšių tinkle.
3. Ekonominį saugumą galima išskirti kaip vieną iš didžiausių įtaką turinčių sektorių bendram tarptautiniam saugumui. Jo pagalba jau dabar yra kontroliuojamos šalys agresorės. Sunku įsivaizduoti, kas dar gali turėti tiek daug įtakos bendram visuomenės gyvenimui bei saugumui. Nesvarbu, kurį saugumo sektorių nagrinėti, vis tiek kažkurioje vietoje tai remsis į ekonomiką ar jos augimo potencialą. Todėl ekonominio saugumo sąvoką galima siaurinti iki gerovės valstybės ar siejant ją su turtu, bei grėsmių tam turtui prarasti. Globaliame pasaulyje, kuriame vis daugėja dalyvių tarptautinėje arenoje ir šių dalyvių priklausomybei vienas nuo kito augant, ekonominis saugumas nebėra klausimas, susijęs tik su vidaus valstybės politika. Nacionalinio saugumo strategijoje, ekonominis saugumas tapo stabilumo ar nestabilumo veiksniu dėl politinių ir karinių konfliktų. Dėl to ekonominis aspektas įgijo dar didesnę vaidmenį politiniuose klausimuose, dėl kurių pasikeitė požiūris į švelniosios ir kietosios galios demonstravimą.
4. 2017 m. atnaujinus Lietuvos nacionalinio saugumo strategiją, yra bandoma formuluoti ekonominio saugumo užduotis, grėsmes ir siekiamybes. Jeigu senojoje nacionalinio saugumo strategijoje apie ekonomiką buvo užsimenama tik tiek, kad Lietuva turi augančią, stabilią ekonomiką, tai atnaujintoje strategijoje pabrėžiama, jog nacionalinis saugumas, be tvaraus ekonomikos augimo, sunkiai galimas. Taip pat neabejojama, kad be piliečių sąmoningumo, gerovės šalyje nesukursi.
5. Nacionalinio saugumo strategijoje nurodytos ekonominės grėsmės, į kurias reikėtų labiausiai atkreipti dėmesį, yra ekonominė ir energetinė priklausomybė, ekonomikos ir ūkio pažeidžiamumas.

Visos šios grėsmės nėra sprendžiamos vien šalies mastu, šių grėsmių atsiradimo spektras prasideda geopolitinėje terpėje ir gali baigtis šalies viduje ties žmonių besikeičiančiu mentalitetu.

6. Ekonominio saugumo problematika ES gali susidaryti iš daugelio grėsmių ar nesutarimų narių viduje. Ir tikrai ne viskas yra kontroliuojama, ar gali būti reglamentuota teisės aktais, kad tai sustabdyti. Brexit niekaip negali būti valdomas ES, galima bandyti mažinti žalą ES ekonominiam saugumui, bet ne patį procesą. Ekonominis saugumas ES priklauso nuo globalių veiksnių aplink bendriją ir nesitarimų viduje.
7. NATO taikomas mechanizmas, užtikrinti ekonominį saugumą, yra savalaikės analizės atlikimas ir konsultavimasis su narėmis šalimis. Analizės spektras apima tarptautinį ekonominį saugumo įvertinimą, kada tiriami ekonominių tendencijų ir prognozių skirtinguose pasaulio regionuose ryšius bei jų galimą strateginį poveikį sąjungininkų saugumui tiek atskirai, tiek kolektyviai. Analizė apima ir galimo ekonominių svertų ir valstybių prievartos poveikio tyrimą, įskaitant teisėtas, daugiašales ekonomines sankcijas ir vienašališkas prievartos priemones, pvz. prekybos embargai, ar dabar vykstantis tanklaivių sprogdinimai. Suvokimas apie tokias priemones palaiko platesnes diskusijas apie platesnę aljanso saugumo aplinką ir galimą riziką bei grėsmes sąjungininkams ir NATO partnerėms. Tai visiškai paneigia ginamąjį teiginį, kad Europinėje bei transatlantinėje erdvėje ekonominis saugumas nėra prioritetas saugumo strategijos segmentas. Jeigu ekonominis saugumas nebūtų prioritetas segmentas, jokios analizės nebūtų atliekamos, NATO niekada neapleis energetinio saugumo, kuris yra ekonominio saugumo veiksnys, nes visa NATO logistika pastatyta ant nenutrūkstamos energijos šaltinių grandinės.
8. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas į šalį - vienas iš efektyviausių būdų stiprinti šalies ekonominį saugumą. Tuo pačiu metu, būtina kapitalo įvairovė ir kapitalo analizė. Investicijų diversifikavimas būtinas ne tik dėl kapitalo pritraukimo, bet ir kapitalo atskyrimo, kurie teikia naudą ekonominiam saugumui ir kurie kelia grėsmę ekonominiam ar net nacionaliniam saugumui. Lietuvai turint mažą ekonomiką, pasikliauti vien vidaus vartojimu – neįmanoma. Eksperto rinkų diversifikavimas padeda stiprinti ekonominį saugumą. Nenutrūkstamas globalizacijos procesas prie to prisideda. Žiūrint iš nacionalinio saugumo prizmės, Lietuvai svarbiausia skatinti draugiškas kryptis ir kontroliuoti, ar atsargiau vertinti, tam tikrų krypčių į rytus eksportą. Tai visiškai patvirtina ginamąjį teiginį, kad nacionalinė saugumo strategija nėra pajėgi viena išspręsti visus ekonominio saugumo uždavinius. Vidaus politika ir gera valia ateinantiems investuotojams, stipriai prisidėtų prie ekonominio saugumo stiprinimo.

9. Energetinis saugumas, kaip ekonominio saugumo veiksnys, Lietuvos šiandieninėje saugumo situacijoje yra aukščiausiam lygyje per visą Lietuvos istoriją. Lietuva nepriklauso nuo vieno tiekėjo - energijos tiekimas yra pilnai diversifikuotas. Ekonominis augimas leidžia vis daugiau finansuoti atsinaujinančią energiją, kuri yra pagaminama Lietuvoje. Paruošti visi teisės aktai prisijungimui prie kontinentinių elektros tinklų. Likusios grėsmės niekaip nepriklauso nuo Lietuvos – jos išvelgiamos nesaugioje AE Lietuvos kaimynystėje.
10. Transporto sistemos konkurencingumui įtakos turi vidaus veiksniai tokie kaip: šalies mokestinė bazė, darbuotojų trūkumas ir išorės veiksniai, pavyzdžiui, Rusijos bandymai stabdyti Lietuvos transportą prie pasienių ir ilgesnių patikrų muitinėje. Ekonominiam saugumui sietinam su transporto sektoriumi, didelės naudos ar žalos gali pridaryti investicijos į jūrų uostą ir jo plėtrą. Tik tinkamai atrinkus investicijų kilmę ir galimybes, galime gerinti šalies ekonominį saugumą. Tai visiškai patvirtina ginamąjį teiginį, kad nacionalinė saugumo strategija nėra pajėgi viena išspręsti visus ekonominio saugumo uždavinius.

LITERATŪRA

1. Altomonte C., Nava M. – „Economics and Policies of an Enlarged Europe“ 2005
2. Azamatova R., Shadova Z., Shorova B. – „Economic security and international relations in the EU“ journal of security and sustainability issues“ 2017
3. Augutis J., Krikštolaitis R., Leonavičius V. – “Lietuvos energetinis saugumas. Metinė apžvalga 2014–2015 m.”
4. Bagdanavičius J. - „Ekonominis saugumas – nacionalinio saugumo pagrindas“, Technologija, Kaunas, 2004
5. Baranova J. – “Politinė filosofija“, Pradai leidykla, Vilnius, 1995
6. Bellany I. - „Towards a theory of International security“, Political Studies, 1981
7. Buzan B.- „Žmonės, valstybės ir baimė“, Tarptautinio saugumo studijos po šaltojo karo, Eugrimas, Vilnius, 1997
8. Devetak R., Burke A., George J. – “An introduction to international relations”, Cambridge University Press, 2011
9. Dreyer I, Stang G. – “What energy security for the EU, 2013
10. Duff L. – „The Economics of Governments and Markets: New Directions in European Public Policy“ Longman Pub. Ltd. London
11. Economic analysis at NATO. 2015-12-03
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_76400.htm?
12. EU economic security. <http://brusselsdiplomaticacademy.eu/wp-content/uploads/2018/10/EU-economic-security.pdf>
13. ES 2018 m. Bendrasis pranešimas. <http://publications.europa.eu/webpub/com/general-report-2018/lt/#chapter1>
14. ES strateginė darbotvarkė. 2019-2024 <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2019/06/20/a-new-strategic-agenda-2019-2024/>
15. Ferguson R. J. – “Political realism, ideology and power”, Essays in history, politics and culture
16. Grebliauskas A. – „Grėsmių Lietuvos ekonominiam saugumui analizė“, Lietuvos metinė strateginė apžvalga, – Vilnius, 2002
17. Greve B. – „Social and economic security in the era of globalization“, vadybos šiuolaikinės tendencijos: mokslo darbų rinkinys, Vilnius

18. Grižas R. A. – “Tarptautiniai ekonominiai santykiai”, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2003
19. Grižas R. A. – „Globaliniai ekonominiai procesai“, Ekonomikos mokymo centras, Vilnius, 2006
20. Gylys P. – „Ekonomika, antieconomika ir globalizacija“ Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2008
21. Gilpin R. – “Tarptautinių santykių politinė ekonomija” Algarvė, Vilnius, 1998
22. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2018.
23. Guruli I. – „The Economic Effect of NATO“.
24. Hartland P. Thumberg - „National economic security: interdependence and vulnerability”, John F. Kennedy Institute, 1982
25. Janeliūnas T. – “Komunikacinis saugumas”, Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius 2007
26. Jėčiuvienė M. „The aspects of evaluation and management of the national economic security level“, Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Vytauto Didžiojo universitetas, 2004
27. Keohane R. O. – „International institutions: can interdependence work?“, foreign policy, Washington 1998
28. Kuznetsov A., Toganova N., Gutnik A. – “Evolution of approaches to economic security problems in Europe”, 2010
29. Lietuvos bankas. Diskusinių straipsnių serija Nr. 7/2018.
https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/20804_88634220f1662cf1becb237e4c1b2bf9.pdf
30. Louw H. – “National Security”, university of Pretoria, 1978
31. Luciani G. – „The economic content of security“, journal of public policy, 1989
32. LR VSD, AOTD prie KAM. - grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2015 m.
<https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2016/10/Gresmiu-vertinimas-2014.pdf>
33. LR VSD, AOTD prie KAM – Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2017 m.
<https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2017/03/2016-grėsmių-vertinimas.pdf>
34. LR VSD, AOTD prie KAM – Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2018 m.
<https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2018/03/LTU.pdf>
35. LR VSD, AOTD prie KAM – Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2019 m.
<https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2019/02/2019-Gresmes-internetui-LT.pdf>
36. LR nacionalinių pagrindų įstatymas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.34169/vDAPGooxLN> žiūrėta 2018-10-30

37. LR energetikos įstatymas <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.44235B485568/pcTwYzpdxk>
38. LR nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbių objektų apsaugos įstatymas <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.57E0E8B29108/tdtnOsFwzr>
39. LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. IX-907 2002.05.28 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.167925?jfwid=q86m1vqoi>
40. LR seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo Nr. XIII-202 2017.01.17 <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2/asr>
41. LR nutarimas „Dėl nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos patvirtinimo“ http://enmin.lrv.lt/uploads/enmin/documents/files/Nacionaline%20energetines%20nepriklausomybes%20strategija_2018_LT.pdf
42. Makštutis A., - „Visuotinės kokybės vadyba globalizacijos sąlygomis“, Generolo Jono Žemaičio Karo akademija, Vilnius, 2005
43. Makštutis A., - „Strateginis valdymas“, Vilnius 2016
44. Matulionytė E. – „Grėsmių nacionaliniam saugumui nustatymas ir jų prevencijos galimybės“, Jurisprudencija, 2008
45. Melnikas B., - „Modernios ekonomikos kūrimas: nauji iššūkiai ir valstybės politika globalizacijos ir žinių visuomenės kūrimosi sąlygomis“, vadybos šiuolaikinės tendencijos: mokslo darbų rinkinys, Vilnius, 2008
46. Miles R., Thrandhardt D., - „Migration and European security: the dynamics of inclusion and exclusion“, Pinter, London, 1995
47. Morgenthau H. J. – “The Struggle for Power and Peace”, politics among nations, 2005
48. Nauja pradžia Europai. Mano darbotvarkė: darbo vietų kūrimas, augimas, teisingumas ir demokratiniai pokyčiai. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/juncker-political-guidelines-speech_lt.pdf
49. Nesadurai H. – “Conceptualising economic security in an era of globalisation: What does the east asian experience reveal?”
50. Petrauskaitė A., Markelienė R., Gedminienė R., - „Šalies saugumas ir gynyba“, Lietuvos karo akademija, Vilnius, 2016
51. Pinder J. – “European Economic Security: How Can We Master the Modern Economy?”
52. Raščiūtė, S., Pentecost, E., Ferrett, B. – “Firm heterogeneity in modelling foreign direct investment location decisions” 2014

53. Shiffman G. M.- „Economic instruments of security policy“, Palgrave Macmillan, New York, 2006
54. Shipman T. – „All out war“, 2017
55. Startienė G., Trimonis K. – „Oficialiai neapskaitytos ekonomikos mastas“, Ekonomika ir vadyba, 2009
56. Stankevičienė, J., Lakštutienė, A, - „Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančių veiksnių ir jų kitimo tendencijų tyrimas Baltijos šalyse“, 2012
57. Sochulakova J., Igazova M. – “Foreign direct investment in Slovak regions and their impact on regional economic growth, Economics and Management” 2013
58. Šimašius R., Vilpišauskas R.,- „Ekonominio saugumo samprata ir politikos principai Lietuvoje“
59. Šiaurės Atlanto sutartis. 2004-03-10 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.228603>
60. Vareikis E.- „Dinozaurėjanti Europa“, Strofa, Vilnius 2002
61. Vareikis E. – „Kas yra krikščioniškoji demokratija“, Karas ir saugumas
62. Vareikis E., Budrytė R. – „Tarptautinis ir nacionalinis saugumas“, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2005
63. Vaitkus G., - „Europos Sąjungos užsienio politika. Trumpas vadovas., Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius, 2008
64. Varwick J. – “NATO’s Role in Energy Security”
<https://www.spiegel.de/international/protecting-oil-and-gas-resources-nato-s-role-in-energy-security-a-563210.html>
65. VDU, Lietuvos energetikos institutas, Energetinio saugumo tyrimu centras – „Lietuvos energetinis saugumas 2016-2017“ Kaunas 2018 m.
https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/36821/1/ISSN2335-7037_2018_2016-2017.pdf
66. Versli Lietuva – „Lietuvos tikslinės eksporto rinkos: galimybių analizė ir verslo iššūkiai“ 2016
https://www.verslilietuva.lt/uploads/media/5719ba37694e4/Lietuvos_tikslines_eksporto_rinkos_ataskaita.pdf
67. Versli Lietuva – „Eksporto įtaka Lietuvos ekonomikai: pridėtinės vertės eksporto perspektyva“ 2019-03-29 https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2019/07/2019.03.29_Eksporto-įtaka-Lietuvos-ekonomikai.pdf
68. Vijeikis J. - „Nauji iššūkiai Lietuvos ekonominei ir socialinei ateičiai“, Generolo Jono Žemaičio Karo akademija, Vilnius, 2008

69. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija 2019-2020 strateginis veiklos planas.
[https://www.portofklaipeda.lt/uploads/DOKUMENTAI/2019/Uosto%20direkcijos%20SVP%202019-2022%20m.%20santrauka%20\(final\).pdf](https://www.portofklaipeda.lt/uploads/DOKUMENTAI/2019/Uosto%20direkcijos%20SVP%202019-2022%20m.%20santrauka%20(final).pdf)
70. Zapolskis M., - „Ekosaugumo koncepcija tarptautiniuose santykiuose: Samprata, bruožai, esmė“, Politilogija, 2012
71. Walt S. - „Renaissance of security studies“, International studies quarterly, Vol. 35, 1991
72. <https://europa.eu/european-union/topics/energy> lt žiūrėta 2019-06-22
73. https://kam.lt/lt/veikla_576/biudzetas_538.html žiūrėta 2019-06-24
74. <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/73919/prezidente-apie-independence-galime-didziuotis-ryztu-ir-drasa> žiūrėta 2019.08.04
75. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/system-failure-social-and-economic-insecurity-in-europe/>
76. <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/press-room/20190402IPR34671/ep-patvirtino-pozicija-del-reikalavimu-vezejams-ir-vairuotojams>
77. <https://www.vz.lt/transportas-logistika/2019/04/08/mobilumo-paketas-pralaimetas-musis-bet-ne-karas> žiūrėta 2019.11.16
78. <https://www.vz.lt/transportas-logistika/2018/10/30/r-masiulis-nauji-reikalavimai-stumtu-musu-vezejus-is-kitu-saliu-rinku> žiūrėta 2019.11.16
79. <https://osp.stat.gov.lt/pagrindiniai-salies-rodikliai> žiūrėta 2019.11.16
80. <https://www.lsta.lt/files/events/180306%20Valstybe/Arvydas%20Vaitkus.pdf> žiūrėta 2019.11.18
81. <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1005980484&Country=Lithuania&topic=Economy&subtopic=Regional+developments&subsubtopic=Investment> žiūrėta 2019.11.19